

Τρεις στιγμές στη λενινιστική επαναστατική τακτική και την πολιτική των συμμαχιών

παρέμβαση του ΑΝΤΩΝΗ ΔΡΑΓΑΝΙΓΟΥ*

Στο κείμενο επιχειρείται μια προσέγγιση στα κριτήρια διαμόρφωσης της επαναστατικής τακτικής και στη σχέση τους με την πολιτική των συμμαχιών στη σκέψη και την πρακτική του Λένιν μέσω της αναφοράς σε τρεις σταθμούς της επαναστατικής δράσης του μπολσεβικισμού: Ο πρώτος αφορά τη δημοκρατική επανάσταση την περίοδο 1905-07. Αναδεικνύεται ο τρόπος με τον οποίο απαντήθηκε η σχέση τακτικής-στρατηγικής και η πολιτική των συμμαχιών που χαρακτήριζε από τους μπολσεβίκους την περίοδο αυτή στο πλαίσιο της τακτικής του «αριστερού συνασπισμού».

Ο δεύτερος αναφέρεται στον ιμπεριαλιστικό πόλεμο. Διερευνώνται οι απαντήσεις που δόθηκαν και η γραμμή συμμαχιών που χαρακτήριζε γύρω από τη Διεθνή του Τσίμερβαλντ και τις κατοπινές διεθνείς συνδιασκέψεις μέχρι την ίδρυση της Γ΄ Κομμουνιστικής Διεθνούς (ΚΔ). Ο τρίτος σταθμός αφορά την περίοδο μετά τη νίκη της Οκτωβριανής Επανάστασης και τα επαναστατικά γεγονότα στην Ευρώπη.

Συζητούνται οι αφετηρίες του «ενιαίου προλεταριακού μετώπου», όπως αυτό συστηματοποιήθηκε στο 3ο κυρίως Συνέδριο της ΚΔ.

A. Εισαγωγή

Το ζήτημα της *επαναστατικής τακτικής* αποτελεί κεντρικό ζήτημα της ταξικής

πάλης. Και αυτό γιατί στην «τακτική» συμπυκνώνονται διαφορετικά και εν μέρει αντίθετα πράγματα. Από τη μια, ο στόχος της επαναστατικής αλλαγής της κοινωνίας, η «στρατηγική» στόχευση. Από την άλλη, ο «δρόμος» για να τον προσεγγίσουμε, η διαδικασία «συ-

γκέντρωσης των δυνάμεων». Το πρώτο προϋποθέτει βαθιά θεωρητική ανάλυση των αντιθέσεων, ιστορικότητα, σταθερότητα. Το δεύτερο «επαφή» και επικοινωνία με το δεδομένο κάθε φορά επίπεδο συνείδησης και οργάνωσης της εργατικής τάξης και του λαού, το «συσχετισμό δυνάμεως».

Ουσιώδη πλευρά της επαναστατικής τακτικής αποτελεί το ζήτημα των κοινωνικών και των πολιτικών συμμαχιών της εργατικής τάξης. Πρόκειται για ζήτημα όχι απλό, καθώς αποτελεί τον «κρίκο» που φέρνει σε «επαφή», «όσμωση» και αλληλεπίδραση το επαναστατικό με τα μη επαναστατικά κοινωνικά και πολιτικά ρεύματα.

Στη μέχρι τώρα εμπειρία του κομμουνιστικού κινήματος η επίκληση της «τακτικής» και η ανάγκη των «συμμαχιών» έγιναν πολλές φορές *δρόμος για την αφομοίωση και τη δεξιά στροφή των επαναστατικών ρευμάτων*. Οι «αναγκαίοι συμβιβασμοί», τους οποίους αναπόφευκτα περιλαμβάνει μια τακτική, έγιναν πολλές φορές δρόμος για τον «μεγάλο συμβιβασμό» με την αστική τάξη. Ιδιαίτερη μορφή αυτού του συμβιβασμού αποτελεί η *αυτονόμηση της πολιτικής των συμμαχιών από τη συνολική επαναστατική τακτική*. Δεν είναι άγνωστο για το κομμουνιστικό κίνημα, αντί για την αυτοτελή χάραξη εργατικής πολιτικής και την αναζήτηση συμμαχών με βάση αυτήν, να καθορίζονται οι σύμμαχοι και να προσαρμόζονται η εργατική πολιτική στα όριά τους. Παράλληλα, στο κομμουνιστικό κίνημα έχουν αναπτυχθεί και απόψεις που αρνούνται κάθετα κάθε συμμαχία, στο όνομα της «καθαρότητας» της γραμμής και της «επαναστατικής στρατηγικής». Τέτοιες απόψεις μπορεί να αντανakλούν έναν «κλασικό» αριστερισμό, πολλές φορές όμως αποτελούν ιδεολογικό κάλυμμα δεξιών απόψεων και πρακτικών, άρνηση να δοθούν οι κρίσιμες πολιτικές μάχες του σήμερα, ιδεολογικό δογματισμό, σεχταρισμό.

Ο Λένιν με τη θεωρητική και την πολιτική συνεισφορά του είχε ιστορική συμβολή στο ζήτημα της διαμόρφωσης

επαναστατικών αρχών και κριτηρίων για την τακτική και την πολιτική των συμμαχιών. Η σκέψη και η πρακτική συνολικά του μπολσεβίκου ρεύματος είναι αποφασιστικής σημασίας για να ξεπεραστεί το «σχίσμα» ανάμεσα στη «δεξιά προσαρμογή» και τη «σεχταριστική αναδίπλωση», που δυστυχώς πολλές φορές σφράγισαν το κομμουνιστικό κίνημα.

B. Οι δύο τακτικές της σοσιαλδημοκρατίας στη δημοκρατική επανάσταση και ο «αριστερός συνασπισμός»

1. Δημοκρατική επανάσταση με ή ενάντια στην αστική τάξη;

Το αντικείμενο της διαμάχης στη ρωσική σοσιαλδημοκρατία την *περίοδο της δημοκρατικής επανάστασης* ενάντια στην τσαρική μοναρχία το 1905, που τη χώρισε σε «*δύο τακτικές*» και σε δύο ρεύματα, ήταν *αυτότης αστικής ή της εργατικής ηγεμονίας στη δημοκρατική επανάσταση*. Το ερώτημα αν η δημοκρατική, αντιμοναρχική επανάσταση θα γίνει *μαζί με την αστική τάξη ή εναντίον της*.

Οι μπολσεβίκοι υποστήριζαν ότι *αποφασιστικός, πλήρης δημοκρατικός αγώνας* μπορεί να υπάρξει μόνο με την *ηγεμονία του προλεταριάτου* ενάντια στην αστική τάξη! Οι μενσεβίκοι, αντίθετα, αντιμετωπίζοντας με τυπικό δογματικό τρόπο τον αστικό χαρακτήρα της επανάστασης, έβγαζαν το συμπέρασμα *ότι την πρωτοκαθεδρία θα την έχει αντικειμενικά η αστική τάξη*, ότι δημοκρατική επανάσταση μπορεί να γίνει *μόνο* σε συμμαχία μαζί της.

«Το προλεταριάτο πρέπει να οδηγήσει τη δημοκρατική επανάσταση ως το τέλος, παίρνοντας μαζί του τη μάζα της αγροτιάς, για να τσακίσει με τη βία την αντίσταση της απολυταρχίας και να εξουδετερώσει την αστάθεια της αστικής τάξης. Το προλεταριάτο πρέπει να πραγματοποιήσει τη σοσιαλιστική επανάσταση, παίρνοντας μαζί τη μάζα των μισοπρολεταριακών στοιχείων του πληθυσμού για να συντρί-

ψει με τη βία την αντίσταση της αστικής τάξης και να εξουδετερώσει την αστάθεια της αγροτιάς και των μικροαστών»

(Λένιν, 1986: 92).

Μέσα από αυτή την τόσο σύντομη και περιεκτική διατύπωση, ο Λένιν διατυπώνει τη στρατηγική και την τακτική της σοσιαλδημοκρατίας για τη δημοκρατική και τη σοσιαλιστική επανάσταση και τη μεταξύ τους σχέση: Διατυπώνει τον άμεσο στόχο τακτικής, τη συντριβή της απολυταρχίας από το προλεταριάτο με επαναστατικό τρόπο, στοιχεία που συγκροτούν την εργατική ηγεμονία στη δημοκρατική επανάσταση και ταυτόχρονα θέτει το στόχο αυτό κάτω από την οπτική της σοσιαλιστικής επανάστασης, *ως δρόμο για την προσέγγιση και την υλοποίησή της.*

Από την άλλη πλευρά, οι μενσεβίκοι έβλεπαν τη συμμετοχή της αστικής τάξης στη δημοκρατική, «αντιμοναρχική» πάλη ως όρο για τη νίκη της, αρνούσαν κάθε ενέργεια που θα μπορούσε να *«αναγκάσει τις αστικές τάξεις να αποτραβηχτούν από το έργο της επανάστασης και έτσι να εξασθενήσει η ορμή της»*

(Λένιν, 1986: 85-86).

Η διαφορά ξεκινούσε από τη «στρατηγική». Στην πρώτη περίπτωση, η δημοκρατική αντιμοναρχική επανάσταση αντιμετωπιζόταν ως *ο αναγκαίος κρίκος* για την προετοιμασία των μαζών και το πέρασμα στη σοσιαλιστική επανάσταση. Στη δεύτερη αυτονομούνταν, ξεκοβόταν από τον «στρατηγικό σκοπό». Στην πρώτη, ο άμεσος πολιτικός στόχος έμπαινε κάτω από την οπτική της επανάστασης. Στη δεύτερη, η επανάσταση έμπαινε κάτω από την οπτική του «άμεσου στόχου».

Το θέμα της πάλης για τη δημοκρατία γενικά ως πεδίο προετοιμασίας της εργατικής τάξης για τη σοσιαλιστική επανάσταση, και ειδικότερα το θέμα του ρόλου και της διεκδίκησης της ηγεμονίας του προλεταριάτου στις αστικές δημοκρατικές επαναστάσεις, διαπερνά χωρίς αμφιβολία *όλο το έργο του*

Λένιν (αλλά και του Μαρξ [Marx] και του Ένγκελς [Engels] και του Γκράμσι [Gramsci]). «Ο μαρξισμός διδάσκει τον προλετάριο όχι να στέκει παράμερα από την αστική επανάσταση, όχι να απέχει απ' αυτήν, όχι να παραχωρεί την ηγεσία της στην αστική τάξη, μα *αντίθετα* να συμμετέχει με τον πιο ενεργό τρόπο, να αγωνίζεται κατά τον πιο αποφασιστικό τρόπο για ένα συνεπή προλεταριακό δημοκρατισμό και για να φέρει την επανάσταση σε πέρας» (Λένιν, 1986: 41).¹

Αυτή η οπτική των μπολσεβίκων για το ρόλο της εργατικής τάξης και την «ηγεμονία» της στη δημοκρατική επανάσταση καθόριζε και τη στάση τους απέναντι στο πολυάριθμο μικροαστικό στοιχείο. «Οι γιακωβίνοι της σύγχρονης σοσιαλδημοκρατίας [...] θέλουν με τα συνθήματά τους να ανεβάσουν την επαναστατική και δημοκρατική μικροαστική τάξη και ιδιαίτερα την αγροτιά ως το επίπεδο του συνεπούς δημοκρατισμού του προλεταριάτου που διατηρεί ακέραια την ταξική του αυτοτέλεια. Θέλουν ο λαός, δηλ. το προλεταριάτο και η αγροτιά, να κανονίσουν τους λογαριασμούς τους με τη μοναρχία και την αριστοκρατία “πληβειακά”, εξοντώνοντας ανελέητα τους εχθρούς της ελευθερίας, καταπνίγοντας με τη βία την αντίστασή τους, χωρίς να κάνουμε καμιά υποχώρηση στην καταραμένη κληρονομιά της δουλοπαροικίας, του

1. Φαίνεται ότι τμήματα της σημερινής αριστερά δεν συμφωνούν με αυτή την αντίληψη. Έτσι, ο Μάκης Μακρής γράφει στην *Κομμουνιστική Επιθεώρηση*: «Ο στόχος για ανατροπή της “αντιδημοκρατικής πολιτικής της βίας” και για “δημοκρατικές εργατικές-λαϊκές κατακτήσεις” [ενν. της 2ης Συνδιάσκεψης της ΑΝΤΑΡΣΥΑ] ουσιαστικά αντιμετωπίζει το ζήτημα της δημοκρατίας έξω από το ταξικό της περιεχόμενο, συσκοτίζει τον ταξικό χαρακτήρα της βίας που ασκείται και της έντασης της καταστολής, ότι δηλαδή δεν είναι χαρακτηριστικό μιας κυβέρνησης, αλλά της ίδιας της αστικής εξουσίας. Έτσι συντάσσεται με τη συζήτηση περί υπεράσπισης της δημοκρατίας που σηκώνει ο ΣΥΡΙΖΑ [...]» (Μακρής, 2013)!!! Με αυτό τον τρόπο διαγράφεται το καθήκον της πάλης για τα δημοκρατικά δικαιώματα και τις λαϊκές ελευθερίες ενάντια στον ολοκληρωτισμό του κεφαλαίου σήμερα. Η λογική αυτή σφραγίζει τη θέση του συγγραφέα για όλα τα ζητήματα του πολιτικού αγώνα (χρέος, ΕΕ κ.λπ.).

ασιατισμού, του εξευτελισμού του ανθρώπου» (Λένιν, 1986: 49).

Για να διαμορφώσουν μια τακτική που να υπηρετεί αυτό τον στόχο έπρεπε να γίνει μια *σαφής διάκριση* ανάμεσα στις *ριζοσπαστικές επαναστατικές τάσεις της μικροαστικής δημοκρατίας*, που έτειναν προς την επανάσταση, και στις *αντιδραστικές, συμφιλινωτικές τάσεις της*, που έτειναν προς το συμβιβασμό με την αστική τάξη και την απολυταρχία. Να συμμαχήσουν με τις πρώτες, ώστε να ηγεμονεύσουν στη μικροαστική μάζα, να καταπολεμήσουν τις δεύτερες.

«Υπάρχει αστική δημοκρατία και αστική δημοκρατία» γράφει ο Λένιν. «Αστός δημοκράτης είναι και ο μοναρχικός των ζέμστβο, ο οπαδός της άνω βουλής, που "απαιτεί" το καθολικό εκλογικό δικαίωμα, μα που στα κρυφά, αθόρυβα συναλλάσσεται με τον τσαρισμό για ένα κουτσοσύνταγμα. Αστός δημοκράτης είναι και ο αγρότης που με το όπλο στο χέρι στρέφεται ενάντια στους τσιφλικάδες και στους κρατικούς λειτουργούς και προτείνει με "απλοϊκότητα" δημοκρατική να "διωχτεί ο τσάρος" (Λένιν, 1986: 41-42). Σε αυτή τη βάση σπλίττενε εκείνους τους «καλούς μαρξιστές» που «κάνουν τον σπουδαίο», λέγοντας πως «όλ' αυτά είναι ωστόσο "αστική επανάσταση" [...] ακριβώς τότε που πρέπει να ξέρει κανείς να κάνει τη διάκριση ανάμεσα στη δημοκρατικο-επαναστατική και στη μοναρχο-φιλελεύθερη αστική δημοκρατία»

(Λένιν, 1986: 42).

Αντίστοιχα καθορίζονταν και τα πολιτικά συνθήματα και οι στόχοι των μπολσεβίκων την περίοδο της δημοκρατικής επανάστασης. Πολιτικός στόχος της δημοκρατικής επανάστασης ήταν η «επαναστατική δημοκρατική δικτατορία του προλεταριάτου και της αγροτιάς». «Η "αποφασιστική νίκη της επανάστασης πάνω στον τσαρισμό" είναι η *επαναστατική δημοκρατική δικτατορία του προλεταριάτου και της αγροτιάς* [...]. Η δημοκρατική δικτατορία δε θα μπορέσει να θίξει (δίκως μίαν ολόκληρη σειρά ενδιάμεσες βαθμίδες επαναστατικής εξέλιξης) τις

βάσεις του καπιταλισμού. Στην καλύτερη περίπτωση θα μπορέσει να κάνει ένα ριζικό αναδασμό της ιδιοκτησίας της γης προς όφελος της αγροτιάς, να εφαρμόσει ένα συνεπές και πλήρες δημοκρατισμό, φτάνοντας ως την εγκαθίδρυση της δημοκρατίας, να ξεριζώσει όλα τα ασιατικά, υποδουλωτικά γνωρίσματα [...], να βάλει τις βάσεις για μια σοβαρή καλυτέρευση της θέσης των εργατών [...] να μεταφέρει την επαναστατική πυρκαϊά στην Ευρώπη. Μια τέτοια νίκη δεν πρόκειται καθόλου να μεταβάλει κιόλας την αστική μας επανάσταση σε επανάσταση σοσιαλιστική [...] ωστόσο όμως μια τέτοια νίκη θα έχει γιγάντια σημασία για τη μελλοντική ανάπτυξη και της Ρωσίας και όλου του κόσμου» (Λένιν, 1986: 46-47).

Βλέπουμε ότι ο πολιτικός στόχος και το πρόγραμμα της δημοκρατικής επανάστασης καθόλου δεν «καταργούν» τα δημοκρατικά καθήκοντα της ανατροπής της μοναρχίας βολονταριστικά, αλλά ενσωματώνουν την πάλη για την εργατική ηγεμονία στη δημοκρατική επανάσταση, σε σύγκρουση και όχι σε συμμαχία με την αστική τάξη, με την προοπτική, το περιεχόμενο και τις μορφές δράσης που επιλέγουν. Αντιμετωπίζουν τη *δημοκρατική επανάσταση από τη σκοπιά και με κριτήριο το άνοιγμα του δρόμου για την προλεταριακή επανάσταση* και την εργατική εξουσία.

Το 3ο Συνέδριο του Σοσιαλδημοκρατικού Εργατικού Κόμματος Ρωσίας (ΣΔΕΚΡ), στις συνθήκες της εξελισσόμενης επανάστασης του 1905, έριξε τα πολιτικά συνθήματα της «δημοκρατίας και της συντακτικής συνέλευσης» καθώς και της «προσωρινής επαναστατικής κυβέρνησης», απαντώντας όχι μόνο στο τι πρέπει να γίνει, αλλά και στο *ποιος* και *πώς* θα το κάνει.

«Η απόφαση του Συνεδρίου, γράφει ο Λένιν, λέει ότι *μόνο* μια προσωρινή επαναστατική κυβέρνηση, και μάλιστα μια κυβέρνηση που θα ήταν όργανο της νικηφόρας λαϊκής εξέγερσης, είναι ικανή να εξασφαλίσει πλήρη ελευθερία στην προεκλογική ζύμωση και να συγκαλέσει μια συνέλευση που να εκφράζει πραγμα-

τικά τη θέληση του λαού (Λένιν, 1986: 15). Τι είδους θα είναι η κυβέρνηση αυτή; «Ως προς την προέλευση και το βασικό της χαρακτήρα, η κυβέρνηση αυτή πρέπει να είναι το όργανο της λαϊκής εξέγερσης. Ως προς τον τυπικό προορισμό της, πρέπει να είναι το όργανο για τη σύγκλιση παλλαϊκής συνέλευσης. Ως προς το περιεχόμενο της δράσης της, πρέπει να πραγματοποιήσει το πρόγραμμα-μίνιμουμ της προλεταριακής δημοκρατίας το μόνο ικανό να εξασφαλίσει τα συμφέροντα του λαού που ξεσηκώθηκε ενάντια την απολυταρχία» (Λένιν, 1986: 17).

Στη βάση της επαναστατικής τακτικής, όπως αυτή περιγράφηκε, καθόριζαν οι μπολσεβίκοι τη στάση τους απέναντι στις διάφορες πολιτικές δυνάμεις και ρεύματα, καθώς και την εκλογική τους τακτική στις εκλογικές μάχες που ακολούθησαν την επανάσταση του 1905 – και την ήττα της.

2. Ο «αριστερός συνασπισμός»

Οι μπολσεβίκοι διακρίνουν την περίοδο εκείνη τέσσερις τύπους κομμάτων στη Ρωσία: τους μοναρχικούς, το κόμμα της αστικής τάξης (καντέτοι), τα μικροαστικά ρεύματα –που τα διέκριναν σε επαναστατικά δημοκρατικά (εσέροι) και οπορτουνιστικά, ουρά των καντέτων (ενέσοι, λαϊκοί σοσιαλιστές)–, και το εργατικό κόμμα, το ΣΔΕΚΡ.

Με βάση τα παραπάνω, η τακτική των πολιτικών συμμαχιών και αντίστοιχα η εκλογική τους τακτική στις εκλογές της δεύτερης Δούμας (αρχές του 1907) συμπυκνώνονταν στα εξής: «Τρία βασικά σημεία προβάλλουν κατά την εξέταση της απόφασης αυτής [της 3ης μπολσεβίκικης συνδιάσκεψης στο τέλος του 1906]. Πρώτον, η κατηγορηματική άρνηση κάθε συμφωνίας με τους καντέτους. Δεύτερο, η ακλόνητη απόφαση των σοσιαλδημοκρατών να εμφανιστούν με δικά τους χωριστά ψηφοδέλτια κάτω από οποιεσδήποτε συνθήκες και, τρίτο, η παραδοχή της δυνατότητας σύναψης συμφωνιών με τους εσέρους και τους τρουνοβίκους» (Λένιν, 1980α: 254).

Το εκλογικό πρόγραμμα που πρόβλεπαν και στις εκλογές ήταν το γενικό πολιτικό πρόγραμμα της «επαναστατικής δημοκρατίας». «Σύντροφοι εργάτες και όλοι εσείς οι πολίτες της Ρωσίας! Δώστε την ψήφο σας στους υποψήφιους του σοσιαλδημοκρατικού κόμματος της Ρωσίας! Το κόμμα αυτό αγωνίζεται για πλήρη ελευθερία, για τη δημοκρατία, για να εκλέγονται οι δημόσιοι υπάλληλοι από το λαό. Αγωνίζεται ενάντια σε κάθε εθνική καταπίεση. Αγωνίζεται να δοθεί όλη η γη στους αγρότες χωρίς καμιά εξαγορά. Υποστηρίζει όλες τις διεκδικήσεις των συνειδητών ναυτών και στρατιωτών, επιδιώκοντας την αντικατάσταση του τακτικού στρατού με τον γενικό εξοπλισμό του λαού» (Λένιν, 1980β: 116).

Σε αντίθεση με τα παραπάνω, η «συμφιλωτική αστική δημοκρατία» επιδίωκε την «αποδοχή της εξαγοράς», που «θα καταστρέψει τους αγρότες», όπως ασκούσαν κριτική οι μπολσεβίκοι, ενώ αρνούσαν τα επαναστατικά μέσα για την ανατροπή του τσαρισμού και θεωρούσαν πως θα γίνει μέσα από τον κοινόβουλευτικό δρόμο και τη Δούμα (Λένιν, 1980γ: 144).

Σε αυτή τη βάση οι μπολσεβίκοι απύθηναν στα επαναστατικά μικροαστικά κόμματα την πρόταση του αριστερού συνασπισμού. Με την πολιτική πρόταση του αριστερού συνασπισμού επιδίωκαν να συσπειρώσουν δυνάμεις στη μάχη για την επαναστατική, δημοκρατική, προλεταριακή ανατροπή του τσαρισμού, να ενισχύσουν την ανεξαρτησία του δημοκρατικού-επαναστατικού στρατοπέδου απέναντι στην αστική δημοκρατική αντιπολίτευση (τους καντέτους), να βαθύνουν τη διάσπαση των μικροαστικών ρευμάτων «τραβώντας» προς το μέρος του προλεταριάτου και της σοσιαλδημοκρατίας τη ριζοσπαστική τάση (εργατική ηγεμονία) και απομονώνοντας όσους επιδίωκαν την υποταγή στην αστική τάξη και στους καντέτους.

«[Τ]α πολιτικά γεγονότα ήταν μέχρι τώρα τέτοια, που τα μικροαστικά ή εργασιακά κόμματα χωριστήκαν καθαρά σε κόμματα

του επαναστάτη μικροαστού (σοσιαλιστές επαναστάτες και επιτροπή της Εργασιακής ομάδας) και στο κόμμα του ομορτουμιστή μικροαστού (λαϊκοί σοσιαλιστές) (Λένιν, 1980δ: 300). Η «ανάγκη» της συμφωνίας με τους σοσιαλιστές επαναστάτες και τους τρουνοβόικους στην Πετρούπολη απορρέει από τον καντέτικο κίνδυνο.

«Κάτω από αυτούς τους όρους θα ήταν απλώς γελοίο να φοβόμαστε να πάρουμε μαζί μας στη μάχη ενάντια στους καντέτους, συμμάχους από την επαναστατική μικροαστική τάξη. Κάτω από τους όρους αυτούς θα μπορούσαμε να πάρουμε μαζί μας ακόμα και τους ενέσους [τους αντιδραστικούς μικροαστούς], αν αυτό ήταν απαραίτητο για την υπόθεση [...]. Κανένας άνθρωπος που σκέπτεται σωστά δεν θα μας πει ότι εμείς ακολουθήσαμε του ενέσους [...]. Αντίθετα, αυτό θα σήμαινε στην πραγματικότητα ότι οι σοσιαλδημοκράτες διεξάγουν αυτοτελή καμπάνια και ότι αποσπάσαμε από τους καντέτους ένα από τα καντέτικα εξαρτήματα. Δεν είναι λοιπόν φανερό ότι η κινητοποίηση των μισοκαντέτων ενάντια στους καντέτους, αν οι πρώτοι μπουν στο ψηφοδέλιό μας, όχι μόνο δεν έρχεται σε αντίθεση με τα καθήκοντα της πάλης ενάντια στους καντέτους, αλλά, αντίθετα, τα εξυπηρετεί άμεσα;»

(Λένιν, 1980δ: 303).

Για τους μπολσεβίκους οι πολιτικές και εκλογικές «συμφωνίες» και συνεργασίες δεν ήταν «απαγορευμένες», ανήκαν στο οπλοστάσιο της τακτικής τους.

Έτσι, βλέπουμε ήδη ένα σημαντικό παράδειγμα συνολικής και συνεπούς επαναστατικής τακτικής. «Συνεπούς» γιατί σφραγίζεται ακριβώς από τη *βαθιά ενότητα*:

α) *του στρατηγικού στόχου* (σοσιαλιστική επανάσταση, δικτατορία του προλεταριάτου),

β) *του άμεσου «τακτικού» στόχου* (επαναστατική δημοκρατική δικτατορία του προλεταριάτου και της αγροτιάς, ηγεμονία του προλεταριάτου στη δημοκρατική επανάσταση) και του σαφούς καθορισμού της μεταξύ τους σχέσης,

γ) *του προγράμματος* της «δημοκρατικής δικτατορίας» (ξεριζώμα των ασιατι-

κών υποδουλωτικών χαρακτηριστικών, γη στους αγρότες κ.λπ.),

δ) *των μέσων* για την υλοποίησή τους (προσωρινή επαναστατική κυβέρνηση και συντακτική συνέλευση),

ε) *του τρόπου επιβολής τους* (όργανα της λαϊκής εξέγερσης, επιβολή με επαναστατικό τρόπο, ένοπλη εξέγερση),

στ) *των κοινωνικών ταξικών δυνάμεων*, του «κοινωνικού μπλοκ» που τη στηρίζουν (εργατική τάξη σε συμμαχία με τη ριζοσπαστική και επαναστατική μικροαστική τάξη, ειδικά την αγροτιά) και αυτών που την αντιπαλεύουν (αστική τάξη και τους πολιτικούς της εκπρόσωπους, τους καντέτους, ανώτερα μικροαστικά στρώματα και τους πολιτικούς τους εκπρόσωπους),

ζ) *των πολιτικών συμμαχιών* που υπηρετούν τη συγκέντρωση των δυνάμεων σε αυτή την πολιτική κατεύθυνση.

Η τακτική των μπολσεβίκων για την εργατική ηγεμονία στη δημοκρατική επανάσταση, μαζί και η τακτική του αριστερού συνασπισμού αποτελούν μια σπουδαία παρακαταθήκη σύνδεσης τακτικής-στρατηγικής, που, αν είχε ακολουθηθεί, θα είχαμε ίσως γλιτώσει από πολλές τραγωδίες, όπως στην Ισπανία ή στην Ελλάδα λίγες δεκαετίες αργότερα.

Γ. Ο ιμπεριαλιστικός πόλεμος και η Διεθνής του Τσίμερβαλντ

3. Επαναστατική πάλη ενάντια στον πόλεμο ή «υπεράσπιση της πατρίδας» και συμμετοχή σε αυτόν;

Όπως και στην περίοδο της δημοκρατικής επανάστασης, έτσι και στη σκοτεινή περίοδο του ιμπεριαλιστικού πολέμου, το ΣΔΕΚΡ αλλά και η διεθνής σοσιαλδημοκρατία διχάστηκαν σε δύο βασικά ρεύματα.

Το ένα, το σοσιαλσοβινιστικό-συνέχεια και ιστορική εξέλιξη της ρεφορμιστικής τάσης της σοσιαλδημοκρατίας που στήριζε μια πολιτική ουράς στην αστική τάξη κατά τη δημοκρατική επανάσταση-, υποστήριζε τον ιμπεριαλιστικό πόλεμο υπό τη σημαία της

«υπεράσπισης της πατρίδας». Ψήφισε τις πολεμικές δαπάνες και γενικά στεκόταν στο πλάι της αστικής τάξης της χώρας του, που διεξήγαγε τον πόλεμο. Το άλλο, το διεθνιστικό-επαναστατικό, υποστήριζε ότι ο πόλεμος ήταν ιμπεριαλιστικός από την πλευρά όλων των εμπλεκομένων, πάλευε για τη «μετατροπή του ιμπεριαλιστικού πολέμου σε εμφύλιο», για την ήττα της αστικής τάξης της χώρας του, για την έξοδο από τον πόλεμο με επανάσταση. Η υποστήριξη του ιμπεριαλιστικού πολέμου από τη Β' Διεθνή ήταν η βασική αιτία της κρίσης και της χρεοκοπίας της.

«Ο σημερινός πόλεμος είναι πόλεμος ιμπεριαλιστικός» και μάλιστα με μια «τριπλή έννοια» γράφει ο Λένιν στην περίφημη μπροσούρα «Σοσιαλισμός και πόλεμος», που ετοιμάστηκε ειδικά για την παρέμβαση στη διεθνή Συνδιάσκεψη του Τσίμερβαλντ: «Διεξάγεται, πρώτο, για τη στερέωση της δουλείας των αποικιών με ένα “δικαιότερο” μοίρασμα [...]· δεύτερο, διεξάγεται για την αύξηση της καταπίεσης των ξένων εθνών στο έδαφος των ίδιων των “μεγάλων” Δυνάμεων, γιατί τόσο η Αυστρία όσο και η Ρωσία [...] κρατιούνται μόνο μ' αυτή την καταπίεση, που τη δυναμώνουν ακόμη περισσότερο με τον πόλεμο· τρίτο, διεξάγεται για τη στερέωση και την παράταση της μισθωτής δουλείας, γιατί το προλεταριάτο είναι διασπασμένο και υποταγμένο, ενώ οι καπιταλιστές αποκομίζουν οφέλη, πλουτίζοντας από τον πόλεμο [...]»

(Λένιν, 1980ε: 322).

Το βασικό πολιτικό καθήκον της επαναστατικής σοσιαλδημοκρατίας στην περίοδο του πολέμου εκφραζόταν έτσι: «Το καθήκον αυτό το εκφράζει μόνο το σύνθημα της μετατροπής του ιμπεριαλιστικού πολέμου σε πόλεμο εμφύλιο και ο κάθε συνεπής ταξικός αγώνας σε καιρό πολέμου, η κάθε σοβαρά εφαρμοζόμενη τακτική “μαζικής δράσης” οδηγεί αναπότρεπτα σε αυτό το σύνθημα» (Λένιν, 1980ε: 331).

Σε όλη την αντιπαράθεση στο πλαίσιο της Β' Διεθνούς οι μπολσεβίκοι ξεκαθα-

ρίζουν ότι *μόνο η προλεταριακή επανάσταση* μπορεί να γλιτώσει τους λαούς της Ευρώπης από το σφαγείο του πολέμου και να οδηγήσει σε μια «δικαιη ειρήνη», υπερασπιζόμενοι την απόφαση της διεθνούς σοσιαλιστικής Συνδιάσκεψης της Βασιλείας (1912).

Αυτή η γραμμή έγινε πεδίο σφοδρής αντιπαράθεσης. Ο Κάουτσκι, που είχε απολογητική στάση απέναντι στο πόλεμο, προσπαθούσε να εμφανίσει τους μπολσεβίκους και τους άλλους διεθνιστές σαν «αριστεριστές», που ασχολούνταν με... το σοσιαλισμό την ώρα που μαινόταν ο καταστροφικός πόλεμος, τον οποίο εντούτοις υποστήριζε ή, έστω, συγκάλυπτε. «Το παλιό σόφισμα του Κάουτσκι, γράφει ο Λένιν, που το επαναλαμβάνει ατέλειωτες φορές, ότι δήθεν οι “αριστεροί” παρουσίασαν τα πράγματα με τέτιον τρόπο, λες και το δίλημμα “με το ξέσπασμα του πολέμου” ήταν: ιμπεριαλισμός ή σοσιαλισμός [...] είναι μια ξεδιάντροπη διαστρέβλωση, γιατί ο Κάουτσκι ξέρει πολύ καλά, ότι οι αριστεροί έβαζαν ένα άλλο δίλημμα: προσχώρηση του κόμματος στην ιμπεριαλιστική ληστεία και απάτη ή κήρυγμα και προετοιμασία της επαναστατικής δράσης» (Λένιν, 1980στ: 245-246).

Να λοιπόν ποια ήταν η *διαχωριστική γραμμή*, το χαρακώμα που χώριζε την εργατική από την αστική πολιτική την περίοδο του ιμπεριαλιστικού πολέμου: *Προσχώρηση, δικαιολόγησκα και συγκάλυψη του πολέμου και της ιμπεριαλιστικής ληστείας ή επαναστατική δράση για την έξοδο από τον πόλεμο;*

Γύρω από αυτό το δίλημμα και τις θεωρητικές προϋποθέσεις για τη σωστή απάντηση (εκτίμηση του χαρακτήρα του πολέμου, του ρόλου των τάξεων και των δυνάμεων που αντιπαλεύουν, των μορφών δράσης, της σύνδεσης του αντιπολεμικού αγώνα με την επανάσταση) διεξήχθη όλη η διαμάχη με τη Β' Διεθνή. Γι' αυτό δεν είναι φρόνιμο να απλοποιεί κανείς την τακτική των μπολσεβίκων τον Οκτώβρη του 1917 λέγοντας απλώς και μόνο ότι πρόβαλαν τρία συνθήματα (ψωμί, γη, ειρήνη) που βρήκαν απήχηση και ότι αυτό στάθηκε αρκετό για να κά-

νουν επανάσταση. Η μεγαλειώδης συμπύκνωση της πολιτικής τους στα συνθήματα αυτά δεν πρέπει να μας κάνει να παραβλέψουμε το γεγονός ότι μέχρι να –και για να– γίνουν κτήμα των μαζών οι μπολσεβίκοι έχυσαν πολύ μελάνι για να τα υπερασπίσουν πολιτικά, θεωρητικά και για να τα επιβάλουν!

Από αυτή τη συνολική αντίληψη προέκυπε το «πρόγραμμα» και οι βασικές πολιτικές θέσεις των μπολσεβίκων την περίοδο του πολέμου.

Βασικό τους σύνθημάταν η *ήττα της κυβέρνησης της χώρας σου στον πόλεμο*: «Σ' έναν αντιδραστικό πόλεμο μια επαναστατική τάξη δεν μπορεί να μην εύχεται την ήττα της δικής της κυβέρνησης, δεν μπορεί να μη βλέπει τη σύνδεση ανάμεσα στις στρατιωτικές αποτυχίες της κυβέρνησής της και στη διευκόλυνση της ανατροπής της» (Λένιν, 1980ε: 333-334), από όπου προέκυπε το καθήκον για τους σοσιαλιστές: «[...] να εξηγούν στις μάζες ότι δεν υπάρχει γι' αυτές άλλη σωτηρία έξω από την επαναστατική ανατροπή των κυβερνήσεων “τους” και ότι πρέπει να επωφεληθούν από τις δυσκολίες αυτών των κυβερνήσεων στο σημερινό πόλεμο ακριβώς γι' αυτόν το σκοπό» (Λένιν, 1980ε: 334).

Επιπλέον, η αντίληψη για τον ιμπεριαλιστικό χαρακτήρα του πολέμου οδήγούσε υποχρεωτικά τους μαρξιστές να υποστηρίζουν το «δικαίωμα στην αυτοδιάθεση των εθνών». «Οι σοσιαλιστές [...] έχουν οπωσδήποτε χρέος να απαιτούν ώστε τα σοσιαλδημοκρατικά κόμματα των χωρών που καταπιέζουν άλλες χώρες (ιδιαίτερα των λεγόμενων «μεγάλων» Δυνάμεων) να αναγνωρίζουν και να υπερασπίζονται το δικαίωμα αυτοδιάθεσης των καταπιεζόμενων εθνών, συγκεκριμένα με την πολιτική έννοια της λέξης, δηλ. το δικαίωμα για πολιτικό αποχωρισμό. Ο σοσιαλιστής που ανήκει σ' ένα κυρίαρχο έθνος, ή σ' ένα έθνος που έχει αποικίες και δεν υπερασπίζει αυτό το δικαίωμα, είναι σωβινιστής» (Λένιν, 1980ε: 335).

Η παραδοχή της ανάγκης για επαναστατική δράση σε περίοδο πολέμου

οδηγούσε στην υιοθέτηση των αντίστοιχων επαναστατικών μέσων πάλης, συμπεριλαμβανομένης και της παράνομης δουλειάς, πράγμα που έφερε τους μπολσεβίκους σε σύγκρουση με τα ρεφορμιστικά ρεύματα, που παραδέχονταν μόνο τις «νόμιμες μορφές δράσης» (λεγκαλισμός). «Η κρίση έδειξε ότι η αστική τάξη την παραβιάζει [τη νομιμότητα] σε όλες, ακόμη και στις πιο ελεύθερες χώρες και ότι δεν είναι δυνατό να οδηγηθούν οι μάζες στην επανάσταση, χωρίς να δημιουργηθεί παράνομη οργάνωση με σκοπό το κήρυγμα, την συζήτηση, την εκτίμηση και την προετοιμασία των επαναστατικών μέσων πάλης» (Λένιν, 1980ε: 333).

Οι μπολσεβίκοι έδιναν ιδιαίτερο βάρος στη σαφή και συγκεκριμένη εκτίμηση των ρευμάτων που αντιπαλεύουν μέσα στο εργατικό κίνημα. Η διάταξη και ο συσχετισμός των δυνάμεων μέσα στο κίνημα και στην αριστερά αποτυπώνονταν από τον Λένιν έτσι:

«Εδώ [στη γερμανική σοσιαλδημοκρατία] βλέπουμε πολύ καθαρά τρία ρεύματα: τους οπορτουνιστές – σωβινιστές, που πουθενά δεν έφτασαν σε τέτοιο βαθμό κατάρτησης και αποστασίας όσο στη Γερμανία· το καουτσικό «κέντρο», που αποδείχτηκε εδώ εντελώς ανίσχυρο να παίξει οποιονδήποτε άλλο ρόλο εκτός από το ρόλο του υπηρέτη των οπορτουνιστών· και την αριστερά, που εκπροσωπεί τους μοναδικούς σοσιαλδημοκράτες της Γερμανίας» (Λένιν, 1980ε: 345). «Πραγματικός διεθνιστής, λέει ο Λένιν, είναι μόνο όποιος καταπολεμά τον καουτσικό, όποιος καταλαβαίνει ότι το “κέντρο” και μετά τη φαινομενική στροφή των ηγετών του παραμένει από άποψη αρχών σύμμαχος των σωβινιστών και των οπορτουνιστών»

(Λένιν, 1980ε: 346).

Και αφού προτάσσει αυτή την όλη και τόσο... κολακευτική αντίληψη για το «καουτσικό κέντρο», συμπληρώνει αμέσως μετά: «Τεράστια σημασία έχει η στάση μας απέναντι στα ταλαντευόμενα στοιχεία της Διεθνούς γενικά. Τέτια

στοιχεία –κυρίως σοσιαλιστές πασιφιστικής απόχρωσης– υπάρχουν και στις ουδέτερες και σε ορισμένες εμπόλεμες χώρες (στην Αγγλία λόγω χάρη το Ανεξάρτητο εργατικό κόμμα). Τα στοιχεία αυτά μπορούν να είναι συνοδοιπόροι μας. Είναι απαραίτητο να τα πλησιάσουμε στον αγώνα ενάντια στους σοσιαλσοβινιστές. Πρέπει όμως να θυμόμαστε ότι δεν είναι *παρά* συνοδοιπόροι [...]» (Λένιν, 1980ε: 346-347).

4. Η διεθνής Συνδιάσκεψη του Τσίμερβαλντ

Με βάση αυτή την πολιτική και τις εκτιμήσεις χαράζουν οι μπολσεβίκοι την πολιτική των συμμαχιών τους, όπως αυτή αποτυπώθηκε στις διεθνείς σοσιαλιστικές συνδιασκέψεις, ξεκινώντας από αυτήν του Τσίμερβαλντ.

Η διεθνής σοσιαλιστική συνδιάσκεψη στο Τσίμερβαλντ της Ελβετίας συγκλήθηκε στις 5 Σεπτεμβρίου του 1915, στην καρδιά του ιμπεριαλιστικού πολέμου, με πρόσκληση του Ιταλικού Σοσιαλιστικού Κόμματος (ΙΣΚ).

Στο Τσίμερβαλντ παραβρέθηκαν 38 αντιπρόσωποι από 11 χώρες (Ρωσία, Γερμανία, Γαλλία, Πολωνία, Ρουμανία, Βουλγαρία, Ιταλία, Ολλανδία, Ελβετία, Σουηδία και Νορβηγία). Από τη Γερμανία αντιπροσωπεύονταν τρία διαφορετικά ρεύματα της αντιπολίτευσης στη σοβινιστική γραμμή του γερμανικού κόμματος με την πλειονότητα των αντιπροσώπων να ανήκει στους «καουτσικιστές», με επικεφαλής τον Γκ. Λέντεμπουρ (G. Ledebour). Επίσης, από τη Ρωσία αντιπροσωπεύονταν εκτός από τους μπολσεβίκους, οι μενσεβίκοι και οι σοσιαλιστές επαναστάτες, που ακολουθούσαν «κεντριστικές» θέσεις (Φόστερ, 1975: 311).

Οι μπολσεβίκοι αποφάσισαν να εκτεθούν μπροστά στα μάτια του διεθνούς προλεταριάτου, συμμετέχοντας σε μια συνδιάσκεψη με τους «αποστάτες» του σοσιαλισμού, επιδιώκοντας να την αξιοποιήσουν ως βήμα για να οργανώσουν σε διεθνές επίπεδο την επαναστατική διεθνοιστική τάση και παράλληλα να επιδράσουν σε εκείνα τα ενδιάμεσα

«κεντριστικά ρεύματα» που «μισο-ξέφευγαν» από τον σοσιαλσοβινισμό και τη συμμαχία με τις κυβερνήσεις και τα γενικά επιτελεία.

Γ' αυτόν το λόγο έκαναν τεράστια οργανωτική δουλειά πριν από τη Συνδιάσκεψη. Γράφτηκε και εκδόθηκε η προσούρα «Σοσιαλισμός και πόλεμος», οργανώθηκε η επαφή με όλα τα διεθνοιστικά ρεύματα και στοιχεία στην Ευρώπη, προτάθηκε σχέδιο κοινής πλατφόρμας όλων των αριστερών και των διεθνοιστών, ώστε να παρουσιαστούν με ενιαία πλατφόρμα στη Συνδιάσκεψη (Φόστερ, 1975: 311).

Η «πρόταση πλατφόρμας» των μπολσεβίκων συμπύκνωνε με εξαιρετική σαφήνεια στο κλείσιμό της την «επαναστατική τακτική» στην περίοδο του ιμπεριαλιστικού πολέμου: «Ο ιμπεριαλιστικός πόλεμος ανοίγει την εποχή της κοινωνικής επανάστασης. Όλες οι αντικειμενικές συνθήκες της νεότερης εποχής βάζουν στην ημερήσια διάταξη την επαναστατική μαζική πάλη του προλεταριάτου. Το καθήκον των σοσιαλιστών είναι, χωρίς να αρνηθούν ούτε ένα μέσο νόμιμης πάλης της εργατικής τάξης, να τα υποτάξουν όλα σ' αυτό το φλέγον και το κυριότερο καθήκον, να αναπτύξουν την επαναστατική συνείδηση των εργατών, να τους συσπειρώσουν στη διεθνοιστική επαναστατική πάλη, να υποστηρίξουν και να προωθήσουν κάθε επαναστατική εκδήλωση, να επιδιώξουν τη μετατροπή του ιμπεριαλιστικού πολέμου ανάμεσα στους λαούς σε εμφύλιο πόλεμο των καταπιεζόμενων τάξεων ενάντια στους καταπιεστές τους, σε πόλεμο για την απαλλοτρίωση της τάξης των καπιταλιστών, για την κατάκτηση της πολιτικής εξουσίας από το προλεταριάτο, για την πραγμάτωση του σοσιαλισμού» (Λένιν, 1980ζ: 289-290).

Σε αυτή τη βάση οργανώθηκε η Αριστερά του Τσίμερβαλντ. Η συνεπής, επαναστατική, διεθνοιστική πτέρυγα της Διεθνούς, ο «πρόδρομος» της Γ' Κομμουνιστικής Διεθνούς.

Στην ίδια τη Συνδιάσκεψη έγινε οξύτατη διαπάλη ανάμεσα στη διεθνοιστική πτέρυγα, με επικεφαλής τον Λένιν, και

στο «κέντρο», με επικεφαλής τον Γερμανό Γκ. Λέντεμπουργκ. Η επαναστατική πτέρυγα πρότεινε σχέδιο απόφασης που καλούσε στο άμεσο σταμάτημα του πολέμου, στην αποχώρηση των σοσιαλιστών από τις κυβερνήσεις στην Αγγλία, στη Γαλλία και στο Βέλγιο και στην ανατροπή των καπιταλιστικών κυβερνήσεων. Όμως η πρότασή τους απορρίφθηκε με ψήφους 19-12! Τελικά καταλήχθηκε μια άλλη διακήρυξη δίχως αυτά τα σημεία. Τη διακήρυξη αυτή υπέγραψαν όλοι οι αντιπρόσωποι (Φόστερ, 1975: 312).

Οι μπολσεβίκοι και οι διεθνιστές επαναστάτες της εποχής επέλεξαν να ψηφίσουν το κοινό αυτό σχέδιο, παρ' ότι σε δήλωσή τους διακήρυσσαν ότι: «Η προκήρυξη δεν περιέχει κανένα χαρακτηρισμό του ανοικτού οπορτουνισμού, ή του οπορτουνισμού που καμουφλάρεται με ριζοσπαστικές φράσεις... Η προκήρυξη δεν περιέχει σαφή χαρακτηρισμό των μέσων για την καταπολέμηση του πολέμου» (Λένιν, 1980ν:39). Πώς δικαιολογεί ο Λένιν αυτό τον σαφή συμβιβασμό;

«Η διακήρυξη που ψηφίστηκε, γράφει αποτιμώντας τη Συνδιάσκεψη, αποτελεί στην πραγματικότητα ένα βήμα προς την ιδεολογική και πρακτική ρήξη με τον οπορτουνισμό και το σοσιαλβουβινισμό. Ταυτόχρονα όμως, η διακήρυξη αυτή [...] πάσχει από ασυνέπεια και παρασιωπήσεις»

(Λένιν, 1980ν: 39).

Συνεχίζοντας ο Λένιν την επιχειρηματολογία του σημειώνει: «Η διακήρυξη χαρακτηρίζει τον πόλεμο ιμπεριαλιστικό [...]» και σχολιάζει: «Χαρακτηρίζοντας ξανά απερίφραστα σαν “ψέμα” τη βασική ιδέα του οπορτουνισμού στο σημερινό πόλεμο, την ιδέα “της υπεράσπισης της πατρίδας”, η διακήρυξη επαναλαμβάνει και εδώ την πιο ουσιαστική ιδέα της απόφασης των επαναστατών μαρξιστών» (Λένιν, 1980ν: 40).

Όμως η διακήρυξη δεν καταγγέλλει ανοικτά την προδοτική Β' Διεθνή για το ίδιο ψέμα, ούτε καθορίζει με σαφήνεια τα επαναστατικά μέσα αγώνα για την

έξοδο από τον πόλεμο. Λέει, για παράδειγμα, η Διακήρυξη: «στον πόλεμο οι εργάτες θυσιάζονται “για το χατίρι των κυρίαρχων τάξεων”, ενώ πρέπει να είναι κανείς έτοιμος να θυσιάσει “για τη δική του υπόθεση”», χωρίς να δηλώνει καθαρά «ότι ο αγώνας για την ειρήνη χωρίς επαναστατικό αγώνα είναι κούφια, ψεύτικη φράση [...]». Και πάλι παρασιώπηση, ασυνέπεια, δειλία» (Λένιν, 1980ν: 42).

Και ύστερα απ' όλα αυτά, αναρωτιέται και ο ίδιος: «Έπρεπε άραγε η Κεντρική μας Επιτροπή να υπογράψει μια διακήρυξη που τη χαρακτηρίζει ασυνέπεια και δειλία;». Και απαντά: «Νομίζουμε ότι έπρεπε» (Λένιν, 1980ν: 42).

Γιατί ο Λένιν κράτησε αυτή τη στάση; Επειδή την περίοδο που ο σοβινισμός σάρωνε στο εργατικό κίνημα και στη διεθνή σοσιαλδημοκρατία, και όλα τα κόμμάτα της είχαν ταχθεί με τις «δικές τους» κυβερνήσεις και τα γενικά «τους» επιτελεία, κάθε ρωγμή, κάθε δυνατότητα συσπείρωσης δυνάμεων στον επαναστατικό αγώνα ήταν πολύτιμες για τις δυνάμεις που ήθελαν πραγματικά να δώσουν τη μάχη και δεν περιορίζονταν στην υποταγή ή στα κούφια «επαναστατικά» λόγια.

Καταλήγει λοιπόν: «Είναι γεγονός ότι η Διακήρυξη αυτή σημειώνει ένα βήμα μπρος προς τον πραγματικό αγώνα ενάντια στον οπορτουνισμό, ένα βήμα προς τη ρήξη και την απόσχιση απ' αυτόν. Θα ήταν σεχταρισμός να αρνηθούμε να κάνουμε αυτό το βήμα προς τα μπρος μαζί με τη μειοψηφία των γερμανών, των γάλλων, των σουηδών, των νορβηγών και των ελβετών, εφόσον διατηρούμε όλη την ελευθερία και όλη τη δυνατότητα να επικρίνουμε την ασυνέπεια και να πετύχουμε όσο το δυνατόν περισσότερα» (Λένιν, 1980ν: 42-43). Μόνο άνθρωποι που κινούνταν ασυλλόγιστα δεν θα αξιοποιούσαν αυτή τη δυνατότητα, και ο Λένιν δεν ανήκε σε αυτούς. Παρ' όλα αυτά οι μπολσεβίκοι δεν είχαν πάντα την ίδια στάση!²

2. Ο Λένιν, που έδωσε το 1915 μάχη για να γίνει η διεθνής Συνδιάσκεψη του Τσίμμερβαλντ και να

Και μέσα από την Διεθνή Συνδιάσκεψη του Τσίμερβαλντ βρίσκουμε την ίδια μεθοδολογία για την χάραξη της «επαναστατικής τακτικής». Η επαναστατική τακτική στην περίοδο του ιμπεριαλιστικού πολέμου περιλαμβάνει: την εκτίμηση για το χαρακτήρα του πολέμου (χαρακτηρισμός του πολέμου ως ιμπεριαλιστικού), τη βασική *διαχωριστική γραμμή στην πάλη των τάξεων* (αποδοχή του πολέμου υπό τη σημαία της «υπεράσπισης της πατρίδας» ή οργάνωση της επαναστατικής δράσης για την έξοδο από τον πόλεμο), τη σχέση του αντιπολεμικού αγώνα με την *επαναστατική στρατηγική* («η σοσιαλιστική επανάσταση μπορεί να σώσει τους λαούς από τον πόλεμο»), τον καθορισμό των *βασικών προγραμματικών στοιχείων και πολιτικών συνθημάτων* (μετατροπή του ιμπεριαλιστικού πολέμου σε εμφύλιο, πάλη για την επαναστατική ανατροπή της «δικής σου κυβέρνησης», δικαίωμα στην αυτοδιάθεση των εθνών κ.λπ.), τον καθορισμό των *αναγκαιών μέσων* (παράνομες επαναστατικές ενέργειες και οργάνωση) και τέλος τη *στάση απέναντι στα άλλα ρεύματα και την πολιτική των συμμαχιών*.

Η Διεθνής του Τσίμερβαλντ και η οικοδόμηση της «αριστεράς του Τσίμερβαλντ» ήταν ένα πολιτικό γεγονός μεγάλης σημασίας, αν κρίνει κανείς από τις μετέπειτα εξελίξεις. Επιτάχυνε την κρίση και τη διάσπαση της Β' Διεθνούς και την ίδρυση της Γ' ΚΔ, μετά την ιστορική νίκη της Οκτωβριανής Επανάστασης.

ψηφιστεί από την επαναστατική-διεθνιστική πτέρυγα το «ασυνεπές» και «δειλό» αυτό κείμενο, τον Απρίλη του 1917, με την επιστροφή του στη Ρωσία, έδωσε μάχη για τη διάλυσή της, καθώς στη Συνδιάσκεψη είχαν πλήρως κυριαρχήσει οι κεντριστές και οι πασιφιστές, αλλά κυρίως γιατί οι πλατφόρμες *είχαν πλέον κριθεί ανοικτά* μπροστά σε εκατομμύρια εργατών από το κοσμοϊστορικό γεγονός της πρώτης Ρώσικης Επανάστασης. Πλέον το Τσίμερβαλντ αποτελούσε αναστατικό και όχι προωθητικό παράγοντα για την ανάπτυξη της συνείδησης της ευρωπαϊκής εργατικής τάξης. Στήριξε την επιλογή αυτή μόνος του ενάντια στο σύνολο της Κεντρικής Επιτροπής των μπολσεβίκων και τελικά δικαιώθηκε, καθώς η Συνδιάσκεψη δεν έγινε ποτέ (Τρότσκι, 2006: 288).

Δ. Οι αφετηρίες του Ενιαίου Μετώπου

5. Οι συνθήκες γέννησης και η βασική κατεύθυνση του «ενιαίου προλεταριακού μετώπου»

Η τακτική του «ενιαίου προλεταριακού μετώπου» συστηματοποιήθηκε και αναπτύχθηκε στο 3ο Συνέδριο της ΚΔ. Επρόκειτο για μια αντίληψη με γενικό στόχο να κερδηθεί η εργατική πλειοψηφία στην πάλη για την επανάσταση και την εργατική εξουσία, σε μια περίοδο όπου το πρώτο επαναστατικό κύμα μετά τον πόλεμο είχε ανακοπεί. Αποτελεί συνέχεια και ανάπτυξη των αποφάσεων των δύο πρώτων συνεδρίων της ΚΔ στις νέες συνθήκες.

Το 3ο Συνέδριο της ΚΔ έλαβε χώρα από τις 22 Ιουνίου έως τις 12 Ιουλίου του 1921 στη Μόσχα, σε συνθήκες όπου, όπως ειπώθηκε, *το πρώτο επαναστατικό κύμα μετά τον πόλεμο είχε δεχτεί μια σειρά ήττες* και είχε ανακοπεί. Η καπιταλιστική επίθεση κλιμακωνόταν με στόχο αφενός να φορτώσει τα βάρη του πολέμου στις πλάτες της εργατικής τάξης, ώστε να σταθεροποιήσει την καπιταλιστική οικονομία και να «χαλιναγωγήσει» τις ιμπεριαλιστικές αντιθέσεις, και αφετέρου να συντρίψει το εργατικό και επαναστατικό κίνημα που, αν και δεν είχε πάρει σε μια σειρά χώρες την εξουσία, παρέμενε πανίσχυρο και απειλητικό, και υπό την επίδραση της αδυναμίας για οικονομική σταθεροποίηση, των οξυτάτων ιμπεριαλιστικών ανταγωνισμών και του ρόλου της σοβιετικής εξουσίας. Οι πρώτες φασιστικές ορδές, το σιδερένιο χέρι της ένοπλης αντεπανάστασης, άρχισαν να εμφανίζονται ακριβώς εκείνη την περίοδο.

Στην εισήγηση που έγινε από τον Τρότσκι («Θέσεις για την παγκόσμια κατάσταση και τα καθήκοντα της Κομμουνιστικής Διεθνούς») η κατάσταση περιγράφεται ως εξής: «[Σ]τον χρόνο που μεσολάβησε ανάμεσα στο 2ο και στο 3ο Συνέδριο της Κομμουνιστικής Διεθνούς μια σειρά εξεγέρσεις και αγώνες της εργατικής τάξης καταλήγουν σε μερική

ήττα (προέλαση του κόκκινου Στρατού στη Βαρσοβία τον Αύγουστο του 1920, κίνηση του ιταλικού προλεταριάτου τον Σεπτέμβριο του 1920, εξέγερση των γερμανών εργατών τον Μάρτη του 1921). Η πρώτη μεταπολεμική περίοδος διακρίνεται από το στοιχείο της επιθετικής φύσης του [καπιταλισμού], τη σημαντική ασάφεια των μεθόδων και των σκοπών του και τον εξαιρετικό πανικό που είχε καταλάβει τις κυρίαρχες τάξεις. Η περίοδος αυτή μπορεί να θεωρηθεί ότι σε μεγάλο βαθμό έχει πια περάσει [...]]» (3η Διεθνής..., 2007: 239).³

Βασική αιτία γι' αυτό ο ρόλος της σοσιαλδημοκρατίας και των αντιδραστικών συνδικάτων. Λέει ο Τρότσκι στην εισήγηση: «Μέσα στα δυόμισα χρόνια που πέρασαν από την εποχή του πολέμου, το προλεταριάτο στις διάφορες χώρες έδειξε τέτοια ενεργητικότητα, τέτοια ετοιμότητα για αγώνα, τέτοιο πνεύμα αυτοθυσίας, που θα αρκούσαν και με το παραπάνω για την πραγματοποίηση μιας νικηφόρας επανάστασης, αν επικεφαλής της εργατικής τάξης βρισκόταν ένα Διεθνές Κομμουνιστικό Κόμμα, ισχυρό, συγκεντροποιημένο και έτοιμο για δράση [...]]» (3η Διεθνής..., 2007: 256)⁴.

Το κεντρικό πολιτικό ερώτημα της περιόδου διατυπώνεται έτσι: «[Ο]υσιαστικά το ζήτημα της αποκατάστασης του καπιταλισμού στις βάσεις που σκια-

γραφήθηκαν παραπάνω, ισοδυναμεί με το εξής: είναι η εργατική τάξη διατεθειμένη να προβεί, σε συνθήκες νέες και ασύγκριτα πιο δύσκολες –σκληρότερες και πιο απάνθρωπες από αυτές που επικρατούσαν προπολεμικά– [στις] θυσίες που είναι απαραίτητες για τη σταθεροποίηση των συνθηκών που θα επανεδραιώσουν το καθεστώς της υποδούλωσής της;» (3η Διεθνής..., 2007: 252).

Μέσα σε αυτή την κατάσταση η ΚΔ έπρεπε να κάνει το επόμενο βήμα της. Μετά την ίδρυση και την πολιτική και ιδεολογική διάσπαση με το ρεύμα της Δεύτερης και της 2^{1/2} Διεθνούς που έγι-νε στο 1ο Συνέδριο, μετά τη δημιουργία των Κομμουνιστικών Κομμάτων και τη συγκρότηση των πρωτοποριών σε μια σειρά χώρες, μάχη που δόθηκε στο 2ο Συνέδριο, το ζήτημα που έμπαινε στο 3ο Συνέδριο ήταν τα κόμματα αυτά να διαμορφωθούν έτσι ώστε να αποκτήσουν δεσμούς με τις πλατιές μάζες, να κατακτήσουν την ηγεσία της εργατικής τάξης, να προετοιμάσουν τις επόμενες επαναστατικές μάχες, να κατακτήσουν «την πραγματική ηγεσία των εργατικών μαζών στον πραγματικά επαναστατικό αγώνα».

Στην εισήγηση «Θέσεις πάνω στην τακτική» ο Καρλ Ράντεκ (Karl Radek) θέτει το ζήτημα ως εξής: «πώς θα κερδίσουμε την πλειοψηφία της εργατικής τάξης με την πλευρά του κομμουνισμού και πώς θα οργανώσουμε το πιο δραστήριο τμήμα του προλεταριάτου για την επερχόμενη πάλη για τον κομμουνισμό [...] Το 3ο Συνέδριο της ΚΔ ξαναπιάνεται με το ζήτημα των τακτικών που πρέπει να ακολουθηθούν σε μια περίοδο επαναστατικών εξελίξεων, σε μια ολόκληρη σειρά χωρών, καθώς έχουν δημιουργηθεί πολλά μεγάλα Κομμουνιστικά Κόμματα, που ωστόσο δεν έχουν πάρει πουθενά στα χέρια τους την πραγματική ηγεσία των εργατικών μαζών στον πραγματικά επαναστατικό αγώνα» (3η Διεθνής..., 2007: 258). Με άλλα λόγια «το πιο σημαντικό καθήκον της ΚΔ, σήμερα, είναι να κερδίσει αποφασιστική επιρροή πάνω στο μεγαλύτερο μέρος της εργατικής τάξης και να εμπλέξει

3. Βλ. και Φόστερ (1975: 397-399).

4. Ο Φερνάντο Κλαουντίν (Fernando Claudín) θέτει το ερώτημα γιατί οι μάζες ακολούθησαν τελικά τη σοσιαλδημοκρατία και τους ρεφορμιστές ηγέτες παρά την εγκληματική τους προδοσία στον πόλεμο. Πιστεύει ότι η αντίληψη πως η σοσιαλδημοκρατία «οφείλει» την αντοχή της στην Ευρώπη στη δυνατότητα «διαφθοράς» μιας εργατικής αριστοκρατίας λόγω του ιμπεριαλιστικού προνομίου δεν αρκεί και ότι στις αντιλήψεις του Λένιν και της Διεθνούς υποτιμήθηκε «ο πολιτιστικός κόσμος που είναι εμβληματικό το δυτικό προλεταριάτο, όπως οι εθνικές και δημοκρατικές αξίες», η ισχύς του κοινοβουλευτισμού, αλλά και ο πόθος του να υπάρξει επιτέλους ειρήνη και όχι ένας νέος εμφύλιος πόλεμος, συμπεραίνοντας ότι η περίοδος αναδεικνύει «την απουσία στη μαρξιστική θεωρία μιας απάντησης [...] σχετικά με το δρόμο της επανάστασης [...]» στη Δύση, γεγονός που οδήγησε και «στην κρίση της μαρξιστικής θεωρίας» (Κλαουντίν, 1981: 59-65).

στην άμεση πάλη τους πιο ενεργούς εργάτες» (3η Διεθνής..., 2007: 261).

Η απάντηση της ΚΔ στα καθήκοντα που έθεσε στον εαυτό της συμπυκνώνεται με τον καλύτερο τρόπο στο τελικό ντοκουμέντο του 3ου Συνεδρίου «Εκκλήση της Εκτελεστικής Επιτροπής της ΚΔ προς τους προλετάριους όλων των χωρών», όπου εκφράζονται με δύναμη οι επιδιώξεις και συμπυκνώνονται τα συνθήματα της επαναστατικής τακτικής με λόγια ενίοτε δραματικά:

«Αντιτάξτε τη στρατηγική του προλεταριάτου στη στρατηγική του κεφαλαίου».

«Προετοιμάστε τον αγώνα. Ο εχθρός είναι ισχυρός γιατί έχει πίσω του αιώνες άσκησης της εξουσίας [...]. Το 3ο Συνέδριο της ΚΔ προειδοποιεί όλα τα Κομμουνιστικά Κόμματα ότι ο αγώνας του προλεταριάτου για την εξουσία κινδυνεύει από το γεγονός ότι οι κυρίαρχες και ιδιοκτήτριες τάξεις διαθέτουν μια μελετημένη στρατηγική, ενώ η εργατική τάξη μόλις τώρα αρχίζει να αναπτύσσει μία στρατηγική. Τα γεγονότα του Μάρτιου στη Γερμανία έδειξαν πόσο επικίνδυνο είναι για τις γραμμές της εργατικής τάξης να υποχρεώνεται η κομμουνιστική πρωτοπορία να πολεμήσει τον εχθρό πριν μπουκώσει κίνηση οι προλεταριακές μάζες»

(3η Διεθνής..., 2007: 372).⁵

Αυτή η κεντρική επιδίωξη του Συνεδρίου, η ανάγκη τα νεαρά κομμουνιστικά κόμματα να αποκτήσουν μια μελετημένη επαναστατική τακτική, εκφραζόταν με τρία βασικά πολιτικά συνθήματα:

Σύνθημα πρώτο: «Προς τις μάζες».

Όπως αποτυπώνεται στην «Εκκλήση»: «Δεν θα νικήσουμε αυτούς τους

προδότες [τη σοσιαλδημοκρατία και τη συνδικαλιστική γραφειοκρατία] με θεωρητικά επιχειρήματα για τη δημοκρατία και τη δικτατορία, αλλά αν ασχοληθούμε με τα ζητήματα του ψωμιού, του μεροκάματου, του ρουχισμού και της στέγασης των εργατών» (3η Διεθνής..., 2007: 371). Και συμπληρώνει: «Η πρώτη μεγάλη μάχη για την ηγεσία, στην οποία πρέπει κανείς να νικήσει είναι η μάχη για την ηγεσία του συνδικαλιστικού κινήματος: ο αγώνας εναντίον της αντεργατικής Διεθνούς του Άμστερνταμ και υπέρ της Κόκκινης Συνδικαλιστικής Διεθνούς» (3η Διεθνής..., 2007: 369).

Σύνθημα δεύτερο: «Προχωρούμε μπροστά σε νέες και σπουδαίες μάχες. Εξοπλιστείτε για τον επόμενο αγώνα».

«Μέχρι σήμερα ο καπιταλισμός αποδείχτηκε ανίκανος να εξασφαλίσει στον κόσμο ακόμα και το επίπεδο σταθερότητας που υπήρχε στην προπολεμική κοινωνία. Η σημερινή κατεπίθεση της καπιταλιστικής ανάπτυξης δεν μπορεί να οδηγήσει σε μια νέα κοινωνική τάξη [...]. Η παγκόσμια επανάσταση πλησιάζει. Όλο το υπόβαθρο του παγκόσμιου καπιταλισμού καταρρέει. Το δεύτερο σύνθημα του 3ου Παγκόσμιου Συνεδρίου της ΚΔ προς τους προλετάριους όλου του κόσμου είναι τούτο: “Προχωρούμε μπροστά σε νέες και σπουδαίες μάχες. Εξοπλιστείτε για τον επόμενο αγώνα”» (3η Διεθνής..., 2007: 369).

Όμως, για να μπορέσει η εργατική τάξη να μπει νικηφόρα στη μάχη, προϋπόθεση ήταν η οικοδόμηση του «ενιαίου προλεταριακού μέτωπου».

Σύνθημα τρίτο: «Οικοδομήστε το ενιαίο αγωνιστικό προλεταριακό μέτωπο». Με τα λόγια της «Εκκλήσης»: «[...] Η ΚΔ πρέπει να αντιτάξει το δικό της σχέδιο δράσης απέναντι στη στρατηγική της μπουρζουαζίας. Απέναντι στα χρηματοκιβώτια του παγκόσμιου κεφαλαίου που χρησιμοποιεί τους πάνοπλους ληστούσυμμορίες του ενάντια στο οργανωμένο προλεταριάτο η ΚΔ διαθέτει ένα σίγουρο όπλο: τις μάζες του προλεταριάτου, το ενιαίο μέτωπο του προλεταριάτου. Αν εκατομμύρια εργάτες μπουκώ-

5. Το απόσπασμα αναφέρεται στα επαναστατικά γεγονότα του Μάρτιου του 1920 στη Γερμανία, όπου η εργατική τάξη «εξωθήθηκε» σε πρόωρη εξέγερση για να συντριβεί, ενώ το ΚΚΓ, χωρίς να εκτιμήσει αντικειμενικά το συσχετισμό δυνάμεων, ενεπλάκη σε μια μάχη που τελικά οδήγησε σε πολύ σημαντική ήττα. Η στάση του ΕΚΚΓ απέναντι στα γεγονότα του Μάρτιου ήταν εφαρμογή της «θεωρίας της επίθεσης» σύμφωνα με την οποία το επαναστατικό κόμμα πρέπει διαρκώς να χρησιμοποιεί επιθετικές μορφές αγώνα. Για αναλυτικότερα βλ. Harman (2008: 306-351).

στη μάχη μαζί, τότε ούτε τα κόλπα της μπουρζουαζίας, ούτε η βία της θα ωφελήσουν σε τίποτα» (3η Διεθνής..., 2007: 370).

Έτσι λοιπόν στην απόφαση του 3ου Συνεδρίου της Διεθνούς το ενιαίο προλεταριακό μέτωπο αποτελεί συστατικό στοιχείο και αναπόσπαστη πλευρά ενός «στρατηγικού εξοπλισμού» των νεαρών κομμουνιστικών κομμάτων, για την κατάρτηση της πλειοψηφίας της εργατικής τάξης στον επαναστατικό αγώνα («Προς τις μάζες»), για την προετοιμασία και τη διεξαγωγή του αγώνα αυτού με τρόπο νικηφόρο, («Εξοπλιστείτε για τον επόμενο αγώνα...»), ενάντια στην υποταγή στην αστική τάξη (που πρόβαλε η Β' και η 2^{1/2} Διεθνής), και τη δογματική, αριστεριστική «απόσπαση» από το συσχετισμό δυνάμεων και τις εργατικές μάζες. Είχε στόχο τη *διαμόρφωση, την ανάπτυξη και την ωρίμανση της επαναστατικής τακτικής, του ολοκληρωμένου επαναστατικού χαρακτήρα των κομμάτων αυτών.*

Αυτή η λογική, η οποία ήταν σε σημαντικό βαθμό κατακτημένη από το μπολσεβίκικο ρεύμα μέσα από δεκαετίες επαναστατικής διαμόρφωσης, που χρειάστηκε να αντιμετωπίσει την επαναστατική επίθεση και την αγωνιώδη υποχώρηση, τη θυελλώδη άνοδο και την αργόσυρτη εξέλιξη του κινήματος, κάθε άλλο παρά κατακτημένη ήταν σε ένα νεαρό κομμουνιστικό ρεύμα, που είχε ήδη εμπλακεί σε έναν αγώνα ζωής και θανάτου για την επανάσταση σε όλη σχεδόν την Ευρώπη.

Όπως και στα άλλα παραδείγματα, η επαναστατική τακτική είχε ενιαία λογική που διαπερνούσε σαν κόκκινη κλωστή όλες τις πλευρές της. Το πρόγραμμα, τις μεθόδους δράσης, το ζήτημα της ενότητας της εργατικής τάξης και τη «μετωπική τακτική», δηλαδή τις πολιτικές σχέσεις της ΚΔ με τα ρεφορμιστικά ρεύματα.

Σε ό,τι αφορά το πρόγραμμα: περιεχόμενο της πολιτικής πρότασης του 3ου Συνεδρίου ήταν το αναγκαίο πρόγραμμα της εργατικής τάξης, δηλαδή ένα πολιτικό πρόγραμμα υπεράσπισης

των αναγκών επιβίωσης της εργατικής τάξης, σε ρήξη με την αστική τάξη και την πολιτική που φόρτωνε τα βάρη του πολέμου, της καπιταλιστικής κρίσης και των νέων ιμπεριαλιστικών ανταγωνισμών στους εργάτες, σε αντιπαράθεση με τη λογική του «προγράμματος μίνιμουμ» που πρότειναν οι σοσιαλδημοκράτες και οι «κεντριστές», αλλά και με ισχυρές λογικές που απέρριπταν συλλήβδην «τα επιμέρους αιτήματα» και την πάλη για «μεταρρυθμίσεις».

Στην εισήγηση «Θέσεις πάνω στην τακτική» η λογική για το πρόγραμμα περιγράφεται ως εξής: «τα κομμουνιστικά κόμματα δεν προτείνουν κανένα μίνιμουμ πρόγραμμα που θα χρησιμεύσει στην ενίσχυση και τη βελτίωση των κλονιζόμενων θεμελίων του καπιταλισμού. Η καταστροφή αυτού του συστήματος παραμένει ο κύριος σκοπός τους [...]. [Τ]α κομμουνιστικά κόμματα δεν πρέπει να ασχολούνται με τη βιωσιμότητα και την ανταγωνιστική ικανότητα της καπιταλιστικής βιομηχανίας, αλλά με τη φτώχεια του προλεταριάτου, που δεν μπορεί και δεν πρέπει να γίνει άλλο ανεχτή» (3η Διεθνής..., 2007: 269).

Και ολοκληρώνει: «Αν οι διεκδικήσεις που προτείνουν οι κομμουνιστές ανταποκρίνονται στις άμεσες ανάγκες των πλατιών προλεταριακών μαζών και αν οι μάζες είναι πεπεισμένες ότι χωρίς την ικανοποίηση αυτών των διεκδικήσεων η ύπαρξή τους είναι αδύνατη, τότε ο αγώνας γύρω από τα ζητήματα αυτά θα γίνει η αφετηρία της πάλης για την εξουσία. Στη θέση του μίνιμουμ προγράμματος των κεντριστών και των ρεφορμιστών, η ΚΔ τοποθετεί τον αγώνα για τις συγκεκριμένες διεκδικήσεις του προλεταριάτου, διεκδικήσεις που, στο σύνολό τους, αμφισβητούν την αστική εξουσία, οργανώνουν το προλεταριάτο και χαράσσουν τα διάφορα στάδια της πάλης για την προλεταριακή δικτατορία» (3η Διεθνής..., 2007: 269).

Οι μέθοδοι δράσης την περίοδο της σχετικής υποχώρησης πρέπει να «υπολογίζουν» το συσχετισμό δυνάμεων, να απορρίπτουν τη δογματική και μηχανιστική «θεωρία της επίθεσης», να οργα-

ώνουν τους «αμυντικούς αγώνες» της τάξης, έτσι ώστε να μετεξελισσονται σε πολιτικό και επαναστατικό αγώνα, να συνδυάζουν τις νόμιμες με τις παράνομες μορφές δράσης, να αντιμετωπίζουν έμπρακτα την ένοπλη αντεπανάσταση.

«Η ανάληψη της πρωτοβουλίας της επίθεσης, εξαρτάται κατ' αρχήν από την ένταση του καυγά μέσα στο ίδιο το στρατόπεδο της αστικής τάξης σε εθνικό και διεθνές επίπεδο [...]. [Ο] δεύτερος όρος [...] είναι σημαντικά τμήματα της εργατικής τάξης να επιδεικνύουν μια μαχητικότητα που να δημιουργεί βάσιμες ελπίδες ότι η εργατική τάξη στο σύνολό της είναι έτοιμη να δημιουργήσει ένα ενιαίο μέτωπο ενάντια στην καπιταλιστική κυβέρνηση. Αν το κίνημα αναπτύσσεται, το κομμουνιστικό κόμμα πρέπει να αναπτύξει πιο μαχητικά συνθήματα. Σε περίπτωση ήττας πρέπει να οργανώσει μια υποχώρηση με πειθαρχία και τάξη. Το εάν το κομμουνιστικό κόμμα θα διεξάγει επιθετικό ή αμυντικό αγώνα εξαρτάται από τις συγκεκριμένες συνθήκες»

(3η Διεθνής..., 2007: 273).

6. Ειδικά για το εργατικό κίνημα και την ενότητα της εργατικής τάξης

Θεμέλιο της πολιτικής του Ενιαίου Μετώπου ήταν το ζήτημα της ενότητας της εργατικής τάξης. Η περίοδος μετά τον πόλεμο χαρακτηριζόταν από μια ραγδαία άνοδο των συνδικαλισμένων εργατών –το σύνολο σχεδόν της εργατικής τάξης ήταν συνδικαλισμένο (σε αντίθεση σήμερα στη χώρα μας συνδικαλισμένο στον ιδιωτικό τομέα είναι το 6% των εργατών)–, τη δημιουργία νέων μορφών εργατικής οργάνωσης (εργατικά συμβούλια) και τη σφοδρή σύγκρουση με τη Β' και τη 2^{1/2} Διεθνή που έχτισαν από κοινού την κίτρινη συνδικαλιστική Διεθνή του Άμστερνταμ για να ελέγξουν και να διατηρήσουν σε αντεπαναστατική κατεύθυνση το μηχανισμό των συνδικάτων.

Πάγια αντίληψη των κομμουνιστών για τη δουλειά στην εργατική τάξη ήταν ότι «οι κομμουνιστές δουλεύουν

όπου είναι τάξη» και από αυτή τη θέση αντιπαράτιθεντο σε αντιλήψεις που οδηγούσαν στην απόσπαση από την εργατική τάξη και στη δημιουργία «επινοημένων», «καθαρών» συνδικάτων, διαπάλη που αναπτύσσεται με τον «αριστερισμό». Όμως, η λογική της ΚΔ για την παρέμβαση στην εργατική τάξη απέχει πολύ από το «φτωχό» και «μονοδιάστατο» οι «κομμουνιστές δουλεύουν στα αντιδραστικά συνδικάτα».

Ήδη από το 2ο Συνέδριο της η ΚΔ εκτιμούσε ότι «τα περισσότερα συνδικάτα –στον πόλεμο– αποτελούσαν «μέρος του στρατιωτικού μηχανισμού της αστικής τάξης». Το 3ο Συνέδριο επαναλαμβάνει αντίστοιχες εκτιμήσεις. «Η συνδικαλιστική διεθνής του Άμστερνταμ αποτελεί σήμερα το κύριο στήριγμα του παγκόσμιου καπιταλισμού...» (3η Διεθνής..., 2007: 337).⁶

Το 3ο Συνέδριό της καθόριζε τα καθήκοντα των κομμουνιστών στο εργατικό κίνημα ως εξής: «Στην περίοδο που μας έρχεται, το κύριο καθήκονόλων των κομμουνιστών είναι να διεξάγουν έναν σταθερό και ρωμαλέο αγώνα για να κατακτήσουν την πλειοψηφία των συνδικαλισμένων. Οι κομμουνιστές δεν πρέπει να αποθαρρύνονται από τις αντιδραστικές τάσεις που εκδηλώνονται σήμερα στα εργατικά συνδικάτα αλλά πρέπει να προσπαθούν να υπερνικήσουν όλη την αντίσταση και με την ενεργητική συμμετοχή τους στους καθημερινούς αγώνες να κερδίσουν τα συνδικάτα με το μέρος του κομμουνισμού» (3η Διεθνής..., 2007: 334).

Πώς λοιπόν θα κερδιζόταν η «πλειοψηφία συνδικαλισμένων»; Πρώτον, με

6. Ο αντιδραστικός ρόλος των συνδικάτων την περίοδο εκείνη αποτελούσε κοινό τόπο στο κομμουνιστικό κίνημα. Την ίδια ακριβώς περίοδο ο Γκράμσι έγραφε: «[Η] προλεταριακή οργάνωση [...] περνάει μια συντακτική κρίση [...]». Οι εργάτες έχουν την αίσθηση ότι το σύνολο της οργάνωσής "τους" έχει γίνει ένας τόσο τεράστιος μηχανισμός, που κατέληξε να υπακούει σε δικούς τουσεσωτερικούς νόμους, σύμφωνους με τη διάρθρωσή της και την πολύπλοκη λειτουργία της, αλλά ξένους στη μάζα που απόκτησε συνείδηση πια της ιστορικής της αποστολής, της επαναστατικής τάξης[...].» (Γκράμσι, 1975: 74).

την ίδρυση της Κόκκινης Συνδικαλιστικής Διεθνούς (ΚΣΔ) (!), η οποία ιδρύθηκε ακριβώς την περίοδο του 3ου Συνεδρίου και στο πλαίσιο του. Δεύτερον, με τη μάχη μέσα στην εργατική τάξη (και μέσα στα μαζικά αντιδραστικά συνδικάτα) για να κερδηθούν οι εργάτες στον επαναστατικό αγώνα. Και, τρίτον, με την πάλη για την ενότητα της τάξης πάνω σε αυτή τη βάση ενάντια στη διασπαστική, προδοτική στάση της κίτρινης Συνδικαλιστικής Διεθνούς. Αυτή ήταν η ολοκληρωμένη τακτική του 3ου Συνεδρίου της ΚΔ.

Πράγματι, σε όλα τα ντοκουμέντα του 3ου Συνεδρίου τονίζεται η τεράστια σημασία της ίδρυσης της «Κόκκινης» Συνδικαλιστικής Διεθνούς. «Το 3ο Παγκόσμιο Συνέδριο της ΚΔ δεσμεύεται ολόψυχα να στηρίξει το Διεθνές Συμβούλιο των κόκκινων συνδικάτων, που πρέπει να οργανωθεί πάνω σε αυτές τις βάσεις [της ΚΔ] διακηρύσσεται στην εισήγηση: «Η Κομμουνιστική Διεθνής και η Κόκκινη Συνδικαλιστική Διεθνής. Ο αγώνας εναντίον της συνδικαλιστικής (αντεργατικής) Διεθνούς του Άμστερνταμ» (3η Διεθνής..., 2007: 330-342)!

Η ΚΣΔ δεν ήταν ο «εργατικός βραχίονας της Διεθνούς», αν και ορισμένες απολυτότητες στη σχέση ΚΣΔ και ΚΔ μπορούσαν να οδηγήσουν εκεί, αλλά διεθνής οργάνωση των πιο διαφορετικών ταξικών ρευμάτων του εργατικού κινήματος που είχαν έλθει σε ρήξη με τη συνδικαλιστική γραφειοκρατία και την «κίτρινη Διεθνή» της!⁷

7. Σύμφωνα με τα στοιχεία που παραθέτει ο Φόστερ (1975: 412-419) στην ΚΣΔ προσχώρησαν οργανώσεις που αντιστοιχούσαν σε 17 εκατ. εργάτες, μεταξύ των οποίων 2,5 εκατ. από τη Γερμανία και 3 εκατ. από την Ιταλία, λίγο λιγότερο από ό,τι είχε η κίτρινη Διεθνής του Άμστερνταμ. Στο Συνέδριο υπήρχαν τρεις τύποι προσχωρήσεων: Συνδικάτα που είχαν προσχωρήσει απευθείας, συνδικάτα συμμαθούσαν και κινήματα μειοψηφίας. Το «αναρχο-συνδικαλιστικό» ρεύμα συμμετείχε στο συνέδριο δίνοντας μάχη σε δύο ζητήματα: τη συμμετοχή ή μη στα αντιδραστικά συνδικάτα και το θέμα των οργανωτικών σχέσεων μεταξύ της ΚΣΔ και της ΚΔ, στις οποίες πτώθηκαν, χωρίς να φύγουν από την ΚΣΔ. Η απάντηση της γραφειοκρατίας –που «ορκιζόταν»

Και στο εργατικό κίνημα η ΚΔ δεν εκκινούσε από το «με ποιον θα πάμε», αλλά με το «τι θα παλεύουμε» για τα συμφέροντα των εργατών, και έτσι καθόρισε το περιεχόμενο της τακτικής και των επιδιώξεών της με τα ακόλουθα βασικά σημεία:

Τη σκληρή πολιτική-ιδεολογική μάχη ενάντια στην «ουδετερότητα των συνδικάτων», την αποσύνδεση του οικονομικού από τον πολιτικό αγώνα, που αποτελούσε την κύρια γραμμή επίδρασης των ρεφορμιστικών συνδικάτων στο εργατικό κίνημα (3η Διεθνής..., 2007: 331).

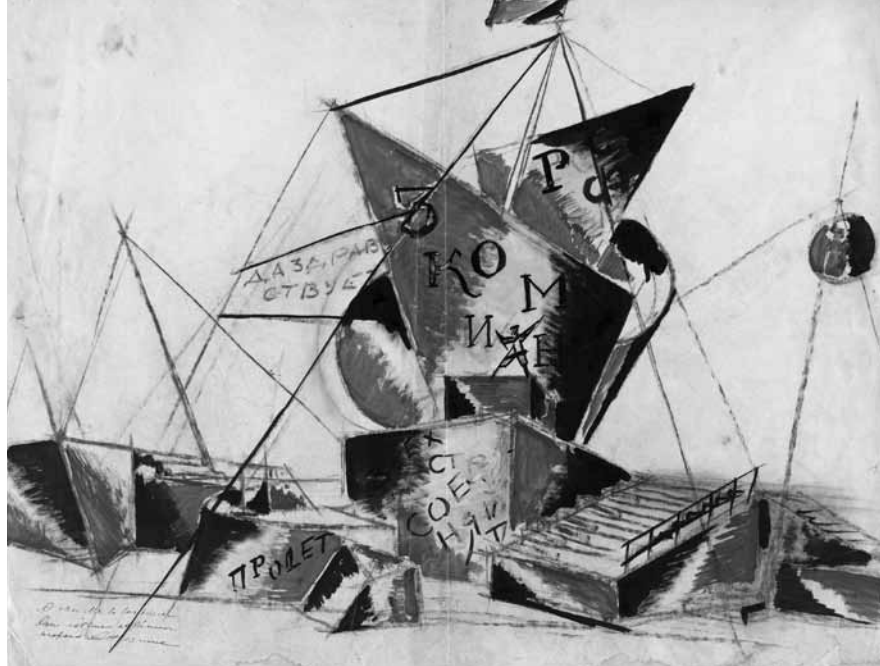
Τον συνολικό αγώνα των συνδικάτων, ώστε «σε αυτήν την περίοδο της καπιταλιστικής αποσύνθεσης, χρειάζεται να υιοθετηθούν νέες μορφές οικονομικού αγώνα και τα εργατικά συνδικάτα πρέπει να επιδώξουν μια επιθετική οικονομική πολιτική για να αποκρούσουν την καπιταλιστική επίθεση και να περάσουν στην επίθεση» (3η Διεθνής..., 2007: 338).

Έθετε ως περιεχόμενο των διεκδικήσεων στόχους βελτίωσης της κατάστασης της εργατικής τάξης «πολύ πιο πάνω από τα προπολεμικά επίπεδα» (3η Διεθνής..., 2007: 338-342).

Έδινε μάχη ενάντια στην τεράστια ανεργία αγώνα «ενάντια στα κλεισίματα των εργοστασίων», για «να έχουν οι εργάτες το δικαίωμα να ερευνήσουν τις αιτίες του κλεισίματος» με «εξουχιστικό έλεγχο [...] και άνοιγμα των βιβλίων της επιχείρησης», με «τη συνέχιση της παραγωγής παρά τη θέληση του εργοδότη, με καταλήψεις των εργοστασίων», με «άμεση εφαρμογή του εργατικού ελέγχου στην παραγωγή» (3η Διεθνής..., 2007: 338-342).

Πρωθούσε μαχητικές μορφές δράσης από «πρακτικές ανταρτοπόλεμου μέχρι τις γενικές εθνικές απεργίες των ξεχωριστών βασικών βιομηχανιών» και δημιουργίας «ειδικών μαχητικών σωμάτων για τις απεργίες και ειδικών αποσπασμάτων αυτοάμυνας» απέναντι στην κρατική βία και τις φασιστικές ορδές του κεφαλαίου (3η Διεθνής..., 2007: 338-342).

στην ενότητα – ήταν ένα τεράστιο κύμα διαγραφών και διάσπασης των συνδικάτων.

Πάλευε για την *ταξική ανασυγκρότηση του εργατικού συνδικαλιστικού κινήματος* με ξεπέρασμα του επαγγελματικού κατακερματισμού και «αναδιοργάνωση των συνδικάτων έτσι ώστε κάθε συνδικάτο να εκπροσωπεί έναν ολόκληρο βιομηχανικό κλάδο, αντί για ένα επάγγελμα». Με προετοιμασία διεθνών απεργιών της εργατικής τάξης.

Το πρόγραμμα αυτό προτάθηκε από την ΚΔ στο 1ο συνέδριο της ΚΣΔ – και σε μεγάλο βαθμό υιοθετήθηκε. Παράλληλα, ήταν η γραμμή μάχης που πρότεινε σε όλη την εργατική τάξη. Πάλευε μια πραγματικά επαναστατική γραμμή μέσα στην εργατική τάξη. Δεν ήταν «αριστερός ψάλτης» της γραφειοκρατίας στο όνομα της «ενότητας των συνδικάτων»!

Ορισμένοι συγγραφείς θεωρούν αντιφατικό ως προς την πολιτική του ενιαίου μετώπου –ή και αποσιωπούν πλήρως– το γεγονός ότι στο πλαίσιο του 3ου Συνεδρίου προωθήθηκε και ιδρύθηκε η διεθνής των κόκκινων συνδικάτων (Λιόσης, 2014: 49-53). Η κριτική όμως αυτή είναι *λανθασμένη*.

Η ΚΔ διαμόρφωσε *μια συνολική τακτική* (και) για το εργατικό κίνημα, που περιελάμβανε: *την αυτοτελή συγκρότηση του ταξικού/επαναστατικού ρεύματος, το περιεχόμενο των διεκδικήσεων για όλη την εργατική τάξη, την ανάγκη ανασυγκρότησης των μορφών οργάνωσης,*

τη λογική της ενότητας.⁸ Είναι λάθος να προνομιμοποιείται και πολύ περισσότερο να αντιπαραβάλλεται εκλεκτικιστικά η μια πλευρά στην άλλη, να μην κατανοείται το «όλον» της πολιτικής της.

7. Η σχέση της Διεθνούς με τα ρεφορμιστικά ρεύματα. Η ιδεολογική πάλη στο πλαίσιο της Διεθνούς για την πολιτική της κατεύθυνση

Όπως και στις άλλες «στιγμές» της επαναστατικής τακτικής που εξετάστηκαν, έτσι και τώρα η «ενωτική πλευρά» της τακτικής, η αναζήτηση των συμμαχιών, η επεξεργασία των δρόμων επίδρασης στις ευρύτερες μάζες και στα ρεφορμιστικά ρεύματα, *αποτελούσε συστατικό στοιχείο της λενινιστικής λογικής*.

Ο ίδιος ο Λένιν έδωσε μεγάλη μάχη στο 3ο Συνέδριο για να κατακτηθεί με σωστό και ολοκληρωμένο τρόπο η πολιτική της ΚΔ, ώστε το επαναστατικό ρεύμα να αντιπαλεύει το ρεφορμισμό και τον κεντρισμό, αλλά με «τρόπο», «μεθοδολογία» και «τακτική» που να ενώνουν την τάξη, να συγκεντρώνουν δυνάμεις,

8. Βλ. και 2ο Συνέδριο της ΚΔ, στην εξαιρετικά ενδιαφέρουσα εισήγηση «Το συνδικαλιστικό κίνημα, οι εργοστασιακές επιτροπές και η 3η Διεθνής» (3η Διεθνής..., 2007: 141-148).

να αποκαλύπτουν στα μάτια της μεγάλης πλειοψηφίας των εργατών την κατεύθυνση των ρεφορμιστικών δυνάμεων.

Είναι γνωστό ότι στο 3ο Συνέδριο υπήρξε σοβαρή διαπάλη με τις αριστεριστικές αντιλήψεις που επεκτάθηκαν σε όλη τη γραμμή του μετώπου. Οι απόψεις αυτές *απέρριπταν συλλήβδην την πάλη για «μεταρρυθμίσεις»* θεωρώντας πως η συνειδητοποίηση της εργατικής τάξης έρχεται μέσα από το επαναστατικό κήρυγμα. Απέρριπταν την πάλη για να κερδηθεί η «πλειοψηφία της εργατικής τάξης» *φειτικοποιώντας την πρωτοπορία και γι' αυτό* απέρριπταν την ανάγκη της πάλης στα μαζικά αντιδραστικά συνδικάτα και στα αντιδραστικά κοινοβούλια. Προπαγάνδιζαν τη «θεωρία της επίθεσης» υποτιμώντας την ανάγκη αντικειμενικού υπολογισμού του συσχετισμού δύναμης. Τέλος, επιδίδονταν στο «κυνήγι» του ρεφορμισμού και του «κεντρισμού» απορρίπτοντας την ανάγκη των συμμαχιών και την αναγκαία κάθε φορά τακτική ώστε να υπάρξει *επίδραση στα ρεύματα αυτά*. Η διαπάλη που άνοιξε ήδη από το 2ο Συνέδριο της ΚΔ με το ρεύμα αυτό συνειδέστηκε και βάθυνε στο 3ο.

Η αντιπαράθεση αυτή εκφράστηκε και σε διαφορετικές προτάσεις στο Σχέδιο Απόφασης, όπως, π.χ., η απάλειψη της θετικής αναφοράς στο «ανοικτό γράμμα»⁹ ή η απάλειψη του στόχου για την κατάκτηση της «πλειοψηφίας» της εργατικής τάξης. Ο Λένιν μίλησε με ένταση δείχνοντας και τη σοβαρότητα που είχε για τον ίδιο η κατεύθυνση της Διεθνούς, καθώς υπήρχαν ολόκληρες αντιπροσωπείες και τμήματα αντιπροσωπειών που έκλιναν προς τη μια ή την

άλλη πλευρά δίκως να συμφωνούν με τα εισηγητικά κείμενα.

Στην ομιλία του επιτέθηκε με σφοδρότητα στις αντιλήψεις αυτές λέγοντας: «Προς μεγάλη μου λύπη, έχω ακούσει σε ιδιωτικές συζητήσεις ότι το “ανοικτό γράμμα” ήταν μια πράξη ομορτυνισμού [...] όταν όμως ύστερα από τόσες μακρές συζητήσεις, το “ανοικτό γράμμα» κηρύσσεται στο Συνέδριο ομορτυνιστικό – αυτό είναι αίσχος και ντροπή!!!» (Λένιν, 1976: 185). Και συνεχίζει: «το “ανοικτό γράμμα αποτελεί υπόδειγμα πολιτικής ενέργειας. Έτσι λέγεται στις θέσεις μας. Και πρέπει οπωσδήποτε να το υπερασπίσουμε. Είναι υποδειγματικό σαν μια πρώτη ενέργεια πρακτικής μεθόδου κατάκτησης της πλειοψηφίας της εργατικής τάξης. Όποιος δεν καταλαβαίνει ότι στην Ευρώπη – όπου όλοι σχεδόν οι προλετάριοι ανήκουν σε οργανώσεις – πρέπει να κατακτήσουμε την πλειοψηφία της εργατικής τάξης, αυτός είναι χαμένος για το κομμουνιστικό κίνημα και δεν πρόκειται ποτέ τίποτα να διδαχτεί, αφού στα τρία χρόνια της μεγάλης επανάστασης δεν διδάχτηκε τίποτα ακόμα» (Λένιν, 1976: 185).

Στην παρέμβασή του με αφορμή το «ιταλικό ζήτημα»¹⁰ ο Λένιν υποστήριξε σθεναρά την ανάγκη να διαγραφούν από το ΙΣΚ ηγέτες σαν τον Τουράτι, επικεφαλής της δεξιάς πτέρυγας του κόμματος, παρά τη «συμφιλιωτική στάση» της πλειοψηφίας. «Ο πρώτος όρος

10. Το «ιταλικό ζήτημα» προέκυψε μετά την απόφαση της Εκτελεστικής Επιτροπής της ΚΔ για την διαγραφή του ΙΣΚ, το οποίο είχε προσχωρήσει στη Διεθνή τον Οκτώβριο του 1919, επειδή αρνήθηκε να διαγράψει τα δεξιά και κεντριστικά στοιχεία και να εφαρμόσει τους 21 όρους του 2ου Συνεδρίου. Το ΙΣΚ έκανε *ένσταση* στέλνοντας στο 3ο Συνέδριο αντιπροσωπεία με επικεφαλής τον Σεράτι (Serrati) «κεντριστή» ηγέτη του κόμματος. Σχετικά με αυτή την ένσταση τοποθετήθηκε αρνητικά ο Λένιν. Αξίζει φυσικά να σημειωθεί ότι στη διάρκεια της επαναστατικής έκρηξης των «συμβουλίων» το Σεπτέμβριο του 1921 στην Ιταλία, το ΙΣΚ με ηγέτη τον Τουράτι είχε *πολιτική συνδιαλλαγή με την αστική τάξη*, άρνησης μετατροπής του κινήματος σε εξέγερση και διαπραγματεύσεων με την αστική τάξη για «αυξήσεις στους μισθούς». Αυτούς τους ηγέτες τύπου Τουράτι (Turati) ήταν που αρνιόταν το ΙΣΚ να διαγράψει.

9. Στις 8 Γενάρη του 1921 η ΚΕ του ΕΚΚΓ καλούσε με «ανοικτό γράμμα», όλους τους εργάτες σε ενιαίο αγώνα κατά της ενισχυόμενης αντίδρασης και της επίθεσης του κεφαλαίου στα ζωτικά δικαιώματα των εργαζομένων. Το γράμμα απευθυνόταν στα συνδικάτα και στις ηγεσίες του Σοσιαλιστικού Κόμματος Γερμανίας και του Ανεξάρτητου Σοσιαλιστικού Κόμματος Γερμανίας που απέρριπταν την πρόταση, παρά το γεγονός ότι είχε μεγάλη απήχηση μέσα στην εργατική τάξη. Για την ενέργεια αυτή διεξήχθη σφοδρή αντιπαράθεση τόσο στο πλαίσιο του ΕΚΚΓ όσο και της ΚΔ (Ακαδημία Επιστημών ΕΣΣΔ, χ.χ.: 111-112).

για τον αληθινό κομμουνισμό είναι η ρήξη με τον οπορτουνισμό» λέει στην ομιλία του για το «ιταλικό ζήτημα» (Λένιν 1976: 178). Παράλληλα, σπλιτεύει σκληρά όσους «υπερβάλλουν στην πάλη ενάντια στον κεντρισμό», «ξεπερνάνε τα όρια», τον έχουν «ανάγει σε спор» (Λένιν 1976: 178).

Ο Λένιν αποκρούει τις ασυλλόγιστες διακηρύξεις περί της «πρωτοπορίας», όπως και το σύνολο των απόψεων των «αριστερών». Λέει: «Εμείς στη Ρωσία ήμασταν ένα μικρό κόμμα, όμως εκτός από την πλειοψηφία των Σοβιέτ των εργατών και αγροτών βουλευτών σε όλη τη χώρα [...] είχαμε μαζί μας σχεδόν τον μισό στρατό, που τον καιρό εκείνο αριθμούσε τουλάχιστον 10 εκατ. άνδρες [...]. Όταν οι απόψεις σαν αυτές του σ. Τερατσίνι υιοθετούνται από τρεις ακόμα αντιπροσωπείες, τότε κάτι σάπιο υπάρχει στη Διεθνή! Τότε πρέπει να πούμε: «Αλτ! Αποφασιστική πάλη! Αλλιώς είναι χαμένη η Κομμουνιστική Διεθνής!»! Για να καταλήξει: «[Α]ν το Συνέδριο δεν κάνει αποφασιστική επίθεση ενάντια σε τέτοια λάθη, ενάντια σε τέτοιες «αριστερές μωρίες», τότε ολόκληρο το κίνημα είναι καταδικασμένο σε καταστροφή» (Λένιν 1976: 186)!

Ανακεφαλαιώνοντας, το «ενιαίο προλεταριακό μέτωπο», όπως συστηματοποιήθηκε στο 3ο Συνέδριο της ΚΔ, αποτελεί μια ουσιαστική πλειοψηφία της προπαθείας διαμόρφωσης μιας *συνολικής επαναστατικής τακτικής* τέτοιας που να δώσει τη δυνατότητα στα νεαρά κομμουνιστικά κόμματα να δεθούν με τις μάζες και να κατακτήσουν την πλειοψηφία της εργατικής τάξης στον επαναστατικό αγώνα.

Ήταν *πλευρά ενός συστήματος αντιλήψεων*, μιας επαναστατικής τακτικής που περιλάμβανε: α) τη σωστή εκτίμηση του συσχετισμού δυνάμεων (περίοδος «σχετικής υποχώρησης»), β) τη *διαχωριστική γραμμή της περιόδου*, δηλαδή το αν η εργατική τάξη θα φορτωθεί τα βάρη της καπιταλιστικής κρίσης, του πολέμου και των νέων ιμπεριαλιστικών ανταγωνισμών ή αν θα αμυνθεί προετοιμάζοντας την αντεπίθεσή της,

γ) το αναγκαίο *πρόγραμμα* σύνδεσης της πάλης για επιβίωση των εργατών με την επαναστατική πάλη ενάντια στα «μίνιμουμ προγράμματα» διάσωσης του καπιταλισμού των ρεφορμιστικών δυνάμεων και στην άρνηση των «μεταρρυθμίσεων», δ) τις *μεθόδους δράσης*, δηλαδή την αντικειμενική εκτίμηση του συσχετισμού δυνάμεων, την εκπαίδευση τόσο στην άμυνα όσο και στην επίθεση, ε) την *ενωτική τακτική απεύθυνσης στα ρεφορμιστικά ρεύματα*, ιδιαίτερα στα ενδιάμεσα «κεντριστικά» ρεύματα για την ενότητα της εργατικής τάξης στον κοινό αγώνα.

Επομένως, η λογική του «ενιαίου προλεταριακού μετώπου» *δεν ήταν τακτική για την «ενότητα με τον ρεφορμισμό»*, τακτική ουράς της συνδικαλιστικής γραφειοκρατίας στο όνομα «ενότητας των συνδικάτων», οδηγία για «εισοδισμό» στα μαζικά ρεφορμιστικά ρεύματα και κόμματα.

Ήταν αντίθετα μια συνολική λογική που *βάθαινε το ρήγμα* με το ρεφορμισμό, αλλά με τρόπο και τακτική που τα καταλάβαιναν οι εργάτες, που, *σε επαφή με τη συνείδησή τους και τον πόθο τους για ενότητα*, επέτρεπε στο επαναστατικό ρεύμα να *κατακτήσει έμπρακτα την ηγεσία τους*.

Δεν ήταν απλώς μια γραμμή για το κίνημα, για «ενότητα μόνο από τα κάτω». Περιλάμβανε ένα *σύνολο μεθόδων και μέσων* απεύθυνσης και από τα «πάνω» και «από τα κάτω». ¹¹ Στο επόμενο συνέδριο, το 4ο, συνδέθηκε με την προβληματική των εργατικών κυβερνήσεων, που η δοκιμασία τους σε επαναστατικές συνθήκες (κυβέρνηση της Θουριγγίας) δεν είχε τα αναμενόμενα αποτελέσματα.

11. Με βάση τη λογική του «ενιαίου εργατικού μετώπου» η ΚΔ ανέλαβε πλήθος πρωτοβουλιών το χρονικό διάστημα που ακολούθησε (διεθνείς επιτροπές για τα ζητήματα της αλληλεγγύης και των πενιμασμένων στην ΕΣΣΔ [Διεθνής Εργατική Βοήθεια], του αντιφασιστικού αγώνα κ.λπ., με αποκορύφωμα την πρόταση για παγκόσμια εργατική συνδιάσκεψη και των 3 Διεθνών, η οποία τελικά δεν πραγματοποιήθηκε λόγω της άρνησης της Β' και 2^{1/2} Διεθνούς) (Ακαδημία Επιστημών ΕΣΣΔ, κ.κ.: 150-170).

Ε. Συζήτηση και συμπεράσματα

Το κείμενο αυτό είχε στόχο την ανάδειξη ορισμένων κεντρικών ζητημάτων στη σκέψη και τη μεθοδολογία του Λένιν όσον αφορά τη διαμόρφωση της επαναστατικής τακτικής. Επιδίωξε να προβάλει τη βαθύτερη ουσία, την ενιαία λογική και μεθοδολογία του Λένιν μέσα από την παρουσίαση διαφορετικών στιγμών στη χάραξη της επαναστατικής τακτικής του επαναστατικού ρεύματος των αρχών του αιώνα.

Η προσπάθεια αυτή είναι απαραίτητη, καθώς—ιδιαίτερα στην περίπτωση του «ενιαίου εργατικού μετώπου»— αναπτύσσεται όλα τα τελευταία χρόνια πληθώρα πολιτικών αντιλήψεων που αναζητούν τη θεωρητική τους τεκμηρίωση ακριβώς στη λενινιστική τακτική και ιδιαίτερα στη λογική του Ενιαίου Μετώπου.

Στο πλαίσιο αυτής της συζήτησης, αναπτύσσονται απόψεις που υποβαθμίζουν αποφασιστικά τη λογική του Ενιαίου Μετώπου, που θεωρούν ότι πρόκειται για μια περιστασιακή κοινή δράση στο κίνημα, γύρω από «περιορισμένους οικονομικούς και πολιτικούς στόχους» (Μπέλλου, 2007: 13).

Όμως η κύρια «χρήση» της δεν είναι η υποβάθμιση αλλά μια εξαιρετικά εκτεταμένη φιλολογία στη βάση της οποίας επιχειρήθηκε να θεμελιωθεί η *πολιτική απάντηση* της συμμαχίας (με τον ένα ή τον άλλο τρόπο) με τον ΣΥΡΙΖΑ και μιας «αριστερής κυβέρνησης» θα καταργούσε τα μνημόνια.

Βασική θέση που διαπερνούσε το σύνολο σχεδόν των απόψεων αυτών ήταν ότι με βάση τη λογική του «ενιαίου εργατικού μετώπου» η πολιτική λύση στην τεράστια πολιτική κρίση της ελληνικής κοινωνίας στη μνημονιακή περίοδο θα ήταν ένα «Ενιαίο Μέτωπο» των δυνάμεων της Αριστεράς (ΣΥΡΙΖΑ, ΚΚΕ, ΑΝΤΑΡΣΥΑ), με ένα «μεταβατικό πρόγραμμα» και μια «κυβέρνηση της αριστεράς» ως «αφετηρία» μιας ακολουθίας μετασχηματισμών που μπορεί να οδηγήσουν στο σοσιαλισμό.

Αναφέρει, για παράδειγμα, ο Π. Παπακωνσταντίνου: «Στις σημερινές συν-

θήκες δεν μπορεί να γίνει λόγος για αξιόμαχο ενιαίο μέτωπο χωρίς τη συμμετοχή του ΣΥΡΙΖΑ και του ΚΚΕ, που συσπειρώνουν την πλειονότητα της μισθωτής εργασίας. *Χωρίς τον ΣΥΡΙΖΑ δεν μπορεί να γίνει, χωρίς το ΚΚΕ και την ΑΝΤΑΡΣΥΑ δεν μπορεί να πετύχει»* (Παπακωνσταντίνου, 2013: 133).

Η άποψη αυτή, διατυπωμένη το 2013, στηριζόταν πρώτα απ' όλα στην έλλειψη κάθε αντικειμενικής εκτίμησης για το *χαρακτήρα του ΣΥΡΙΖΑ* και στον ουσιαστικό εξωραϊσμό του, καθώς, όπως εκτιμούσε ο συγγραφέας, ο «σημερινός ΣΥΡΙΖΑ, πολύ διαφορετικός από το ΣΥΝΑΣΠΙΣΜΟ της εποχής Δαμανάκη, αποτελεί ένα ασταθές, δυναμικό πολιτικό μόρφωμα, σε πλήρη εξέλιξη, με αντίρροπες δυνάμεις, χωρίς πλήρως αποκρυσταλλωμένη ταξική ταυτότητα και προγραμματική φυσιογνωμία» (Παπακωνσταντίνου, 2013: 134).

Έτσι, η δευτερεύουσα πλευρά του ΣΥΡΙΖΑ —ο οποίος, βαδίζοντας προς την εξουσία, ενίσχυε συστηματικά τους δεσμούς του με την αστική τάξη—, οι εσωτερικές του αντιφάσεις, μετατράπηκε σε κυρίαρχη, προκειμένου να θολωθεί ο χαρακτήρας και η κεντρική του κατεύθυνση ως μικροαστικού κόμματος με αστική ηγεσία και ηγεμονία, ως κόμματος της αστικής διαχείρισης.

Αυτού του τύπου ο εκλεκτικισμός, όμως, *δεν έχει σχέση με το λενινισμό*. Όπως είδαμε, ειδικά στην πολιτική των συμμαχιών, βασική αρχή του Λένιν ήταν *πακριβής και σαφής εκτίμηση του χαρακτήρα των πολιτικών δυνάμεων* και των ρευμάτων στα οποία απευθύνεται ή τα οποία αντιπαλεύει. Ο Λένιν, όταν έστειλε τους αντιπροσώπους της ΚΔ στη Συνδιάσκεψη των τριών Διεθνών ήξερε ότι οι δυνάμεις στις οποίες απευθύνεται είναι «ασυνεπής και ταλαντευόμενα μέλη στον συνασπισμό με την αντεπαναστατική παγκόσμια αστική τάξη» (Λένιν, 1983: 378) και γι' αυτό επέμενε ότι εκεί έπρεπε να επιδιωχθεί ένα «ενιαίο μέτωπο σε μια ενδεχόμενη πρακτική ενότητα άμεσες δράσης των μαζών [...]» (Λένιν, 1983: 378). Ο ΣΥΡΙΖΑ δεν γνωρίζαμε το 2013 σε ποιο στρατόπεδο ανήκε και

παρέμενε ακόμα «ρευστό και ασταθές μόρφωμα»;

Η επιλογή του ΣΥΡΙΖΑ ως συμμάχου οδήγησε και σε «προσαρμογή» του επιδιωκόμενου «μεταβατικού προγράμματος» στα όριά του. Από την αποδοχή από το συγγραφέα της διαγραφής του «μεγαλύτερου μέρους του χρέους» και την υπερπροβολή ανώδυνων –έως αντιλαϊκών– μεταρρυθμίσεων, όπως η κατάρτιση του «περιουσιολόγιου», μέχρι την αποδοχή της απαράδεκτης λογικής «καμιά θυσία για το ευρώ» (Παπακωνσταντίνου, 2013: 147-155), αντί για τη ρήξη/έξοδο από ευρώ/ΕΕ, δεν αποφεύχθηκε η κλασική αρρώστια «πες μου το σύμμαχο, να σου πω το πρόγραμμα»¹².

12. Η λογική αυτή έχει δυστυχώς βαθιές ρίζες στην Αριστερά. Με αντίστοιχη μεθοδολογία επιχειρούσε το ΚΚΕ να θεμελιώσει τη δυνατότητα συμμαχίας ΚΚΕ-ΕΑΡ, όταν το ΚΚΕ ήταν ακόμα υπέρ της αποδέσμευσης από την ΕΕ, ενώ η ΕΑΡ είχε στην προμετωπίδα της «την ευρωπαϊκή προοπτική». Πώς θα συμβιβάζονταν αυτές οι δύο αντίθετες πολιτικές θέσεις; Με την κοινή θέση «παλεύουμε ενάντια στις επιπτώσεις», που «δεν απέκλειε την προπαγάνδα υπέρ της εξόδου», ενώ θα «έμειθε στην πορεία» τους συμμάχους για την «ορθότητα της αποδέσμευσης» (Κοτζιάς, 1987: 214-215). Τελικό ο ΣΥΝΑΣΠΙΣΜΟΣ

Η λογική του «μεταβατικού προγράμματος» που προτάθηκε από πολλούς συγγραφείς δεν είναι μια λογική αγώνα για πολιτικούς στόχους ανατροπής με επιδίωξη τη συγκέντρωση δυνάμεων για την επαναστατική ανατροπή, αλλά ένα πρόγραμμα «δημοκρατικών μεταρρυθμίσεων» στο έδαφος του καπιταλισμού, στο πλαίσιο του αστικού κράτους και της κυριαρχίας των ιμπεριαλιστικών μηχανισμών, που με την πρωτοβουλία της «κυβέρνησης της Αριστεράς» θα άνοιγε δρόμους «κοινωνικού μετασχηματισμού».

Κεντρικό ρόλο σε όλες αυτές τις αντιλήψεις διατηρεί η λογική της «παραγωγικής ανασυγκρότησης». «Το μεταβατικό πρόγραμμα της Αριστεράς με ορίζοντα το σοσιαλισμό συνδέεται τόσο με αντικειμενικές όσο και με υποκειμενικές προϋποθέσεις εφαρμογής του. Οι πρώτες αφορούν στη γρήγορη ανασυγκρότηση των παραγωγικών δυνάμεων στην ελληνική οικονομία [...]. [Α]υτό

συγκροτήθηκε στα προγραμματικά όρια της ΕΑΡ, με αποτέλεσμα να γιγαντωθούν και στο εσωτερικό του ΚΚΕ οι αντίστοιχες απόψεις και να οδηγηθεί στη διπλή διάσπαση το 1990-92.

επιβάλλει ριζική στροφή στις συντεταγμένες της πολιτικής με ουσιαστικές αλλαγές στο χαρακτήρα των κυρίαρχων οικονομικών σχέσεων και των σχέσεων ιδιοκτησίας [...]. Δηλαδή πρόκειται για διαδικασία μετάβασης από την οικονομία της “ελεύθερης καπιταλιστικής αγοράς” στην οικονομία των “κοινωνικών αναγκών”». (Τόλιος & Κεφαλής, 2013: 250-256). Και έτσι χωρίς εργατική εξουσία, σε συνθήκες ελεύθερης αγοράς, διεθνοποιημένου καπιταλισμού και κρίσης, θα υλοποιούνταν «προγράμματα παραγωγικής ανασυγκρότησης» του ελληνικού καπιταλισμού.

Όμως, τα προγράμματα παραγωγικής ανασυγκρότησης στο έδαφος του καπιταλισμού και της αστικής εξουσίας δεν έχουν σχέση με την αντίληψη ότι «οι κομμουνιστές δεν ασχολούνται με την ανταγωνιστικότητα της καπιταλιστικής βιομηχανίας» και τη στόχευση το πρόγραμμα να χαράσσει τις «συγκεκριμένες διεκδικήσεις του προλεταριάτου [...] που στο σύνολό τους αμφισβητούν την αστική εξουσία», όπως είδαμε στις κατευθύνσεις του 3ου Συνεδρίου της ΚΔ.

Η απόσπαση της πάλης για την κυβέρνηση από την πάλη για την εξουσία είχε ως *ιδεολογικό υπόβαθρο την άρνηση της θεμελιακής ενότητας του κράτους, της κυβέρνησης και του ρόλου των ιμπεριαλιστικών μηχανισμών*. Περιλάμβανε απόψεις του κλασικού ευρωκομμουνισμού οι οποίες αντιλαμβάνονταν το κράτος σαν μια «συνισταμένη δύναμη», ώστε η κατάκτηση του ενός κρίκου του θα άρχιζε σταδιακά να ενισχύει τη «λαϊκή συνιστώσα», αλλά και άλλες απόψεις που μιλούσαν στο όνομα μιας σύγχρονης «επαναστατικής στρατηγικής».

Σύμφωνα με αυτές, η «επαναστατική στρατηγική» ταυτίζεται με μια «διαρκή ακολουθία μετασχηματισμών», με αφετηρία την «αριστερή κυβέρνηση», με «μια σειρά από τομές, οι οποίες να συγκροτούν ήδη από τώρα, ταυτόχρονα την απάντηση στη μνημονιακή καταστροφή, αλλά και την εκκίνηση μιας πρωτότυπης διαδικασίας σοσια-

λιστικού μετασχηματισμού» (Σωτήρης, 2013: 62-68). Αυτή η λογική αντιμετώπιζε το «μεταβατικό πρόγραμμα» ή την «αριστερή κυβέρνηση» όχι ως πολιτικούς στόχους για την όξυνση της ταξικής πάλης και τη συγκρότηση των δυνάμεων της επανάστασης, αλλά ως μια «πρωτότυπη» μεταρρυθμιστική διαδικασία, όπου ο «σοσιαλισμός» ξεκινάει από σήμερα, μέσα από έναν συνδυασμό της «αριστερής κυβέρνησης» και «πρακτικής άμεσης δημοκρατίας» (π.χ. πλατείες), που ανάγονται σε «σύγχρονη εκδοχή “δυναμικής εξουσίας”»!¹³ Έτσι, *χάνεται από την οπτική το ζήτημα του κράτους, της ανάγκης της «συντριβής του» και της τομής της επανάστασης και αντικαθίσταται από μια διαδικασία μακρόχρονων μετασχηματισμών στο οικονομικό πεδίο («παραγωγική ανασυγκρότηση»), στο πολιτικό επίπεδο («δημοκρατικές αλλαγές από την αριστερή κυβέρνηση και τις «πλατείες»/μορφές “δυναμικής εξουσίας”)* και στο διεθνικό επίπεδο (καμιά θυσία ή και ρήξη με το ευρώ και στην πορεία «βλέπουμε» για την ΕΕ).

Η προβολή της «αριστερής κυβέρνησης» ως στόχου που συγκεκριμένα και emphaticά διαχωρίζεται –στο όνομα του ρεαλισμού– από την πάλη για την εξουσία δεν έχει σχέση με τον επαναστατικό μαρξισμό και τις αντιλήψεις του Λένιν. Σε όλο το έργο του Λένιν υπογραμμίζεται *αρρηκώς το αντίθετο*, δηλαδή η *άρρηκτη σύνδεση της κυβέρνησης, του κράτους και της εξουσίας*.

Το είδαμε αυτόστιν περίπτωση της πάλης για την επαναστατική κυβέρνηση στο πλαίσιο του αγώνα για τη «δημοκρατική δικτατορία του προλεταριάτου και της αγροτιάς» την περίοδο της δημοκρατικής επανάστασης. Το είδαμε σε όλη του τη λογική για την προσέγγιση και την πραγματοποίηση της Οκτωβριανής Επανάστασης. Ακόμα και το –με αρκετές αντιφάσεις– 4ο Συνέδριο της ΚΔ, καθορίζοντας το στόχο της «εργατικής κυβέρνησης», έθετε ως άμεσο πρό-

13. Στην ίδια φιλολογία βλ. και Καλαμπόκας (2012).

γραμμα«τον εξοπλισμό του προλεταριάτου, τον αφοπλισμό των αντεπαναστατικών οργανώσεων, την εισαγωγή του εργατικού ελέγχου στην παραγωγή, τη μεταβίβαση του δυσβάσταχτου βάρους της φορολογίας στους ώμους των πλουσίων, και τη συντριβή της αντίστασης της αντεπαναστατικής μπουρζουαζίας» (3η Διεθνής..., 2007: 399-340. Πρόγραμμα που σαφώς παραπέμπει σε επαναστατική κατάσταση, σε άμεση σύνδεση με τον αγώνα για τη συντριβή του κράτους και την εργατική εξουσία.

Φυσικά, όλες αυτές οι απόψεις, οι οποίες αποτελούσαν τη θεωρητική δικαιολόγηση και το «λενινιστικό άλλοθι» στον ΣΥΡΙΖΑ και στην πολιτική πρόταση «φιλολαϊκής διαχείρισης του καπιταλισμού» καίλειτουργούσαν συμπληρωματικά ως αριστερή πτέρυγα στο δικό του πολιτικοϊδεολογικό ρεύμα, έγιναν θρύψαλα όταν η συγκεντρωμένη δύναμη της αστικής τάξης και της ΕΕ, μέσα σε μια βδομάδα, «γύρισε» το δημοψήφισμα και ο ΣΥΡΙΖΑ υπέγραψε μαζί όλο το αστικό πολιτικό σύστημα το «αριστερό μνημόνιο». Βέβαια μαζί με τις ρεφορμιστικές αυταπάτες που κουβαλούσαν όλες αυτές οι απόψεις τσαλαπατήθηκε και ένα μεγάλο κομμάτι αγωνιστών, που τις πίστεψε!

Επιστρέφουμε λοιπόν στο βασικό μας θέμα, διατυπώνοντας ορισμένα βασικά συμπεράσματα για την επαναστατική τακτική:

Πρώτον: Η επαναστατική τακτική καθορίζεται από τη στρατηγική και βρίσκεται «υπό την ηγεμονία της». Αποτελεί «εσωτερικό» της στοιχείο, μέτρο και «πυξίδα» της. Συγκροτείται στη βάση της βασικής διαχωριστικής γραμμής η οποία χωρίζει την αστική από την εργατική πολιτική σε κάθε περίοδο, σε σύγκρουση με την πολιτική στρατηγική της αστικής τάξης και το ποιος-ποιον, το ζήτημα της εξουσίας. Καθοδηγείται από το στόχο της επαναστατικής ανατροπής και της κατάκτησης της πολιτικής εξουσίας από την εργατική τάξη και τους συμμάχους της. Αν η σχέση αυτή αντιστραφεί, όπως έκαναν τα ρεφορμιστικά ρεύματα, τότε καταλήγουμε στην

ηγεμονία των διαφόρων εκδοχών της αστικής πολιτικής.

Δεύτερον: Στο πλαίσιο της επαναστατικής τακτικής πρέπει να αντιμετωπίζονται με ενιαίο τρόπο όλες οι βασικές πλευρές της ταξικής πάλης. Σε αυτή τη βάση, πλευρές για τη χάραξη επαναστατικής τακτικής είναι: το πρόγραμμα, που «συνδέει» τον αγώνα που διεξάγεται σήμερα με την επανάσταση, τα μέσα της ταξικής πάλης, ώστε να ενισχύεται η οργανωτική ικανότητα και η συνειδητότητα της τάξης, οι κοινωνικές και πολιτικές δυνάμεις με τις οποίες μπορεί να υπάρξει πολιτική συμμαχιών, τα υποκείμενα (τι είδους κίνημα, μέτωπο και κόμμα) με τα οποία μπορεί να δοθεί η μάχη. Ανάμεσα στις πλευρές αυτές υπάρχει *διαλεκτική σχέση*. Η *αυτονομία* της πολιτικής των συμμαχιών οδηγεί σε σοβαρά λάθη.

Τρίτο: Η ίδια η πολιτική των συμμαχιών αποτελεί *πλευρά της επαναστατικής τακτικής*. Η «επαναστατική τακτική» δεν αρχίζει και δεν τελειώνει στις συμμαχίες. Το περιεχόμενο και η βάση συσπείρωσης πρέπει να «επιδρά» στους δυνητικούς συμμάχους προς την κατεύθυνση της εργατικής πολιτικής σε σαφή ρήξη με την πολιτική στρατηγική της αστικής τάξης και τους φορείς της. Εμπεριέχει και τους «αναγκαίους συμβιβασμούς» στο βαθμό που αυτοί *δεν υπερβαίνουν το όριο που χωρίζει την αστική από την εργατική πολιτική*, που συγκεντρώνει νέες δυνάμεις στον ταξικό και επαναστατικό αγώνα.

Τέταρτον: Η πολιτική των συμμαχιών ιδιαίτερα, στη λενινιστική εμπειρία, βασίζεται στη σαφή εκτίμηση για το ρόλο όλων των πολιτικών δυνάμεων και τη διάκριση εκείνων των πλευρών των ρεφορμιστικών ρευμάτων που έτειναν προς την αστική ηγεμονία από εκείνες τις πλευρές που έτειναν –έστω με όρια– προς την εργατική επαναστατική πολιτική (επαναστατική μικροαστική δημοκρατία την περίοδο του 1905-07, μισοεπαναστατικά και ριζοσπαστικά πασιφιστικά ρεύματα που στρέφονταν ενάντια στη Β' Διεθνή την περίοδο του ιμπεριαλιστικού πολέμου, ριζοσπαστι-

κές τάσεις της 2^{1/2} Διεθνούς και «αναρχοσυνδικαλιστές» στην περίοδο του Ενι-αίου Μετώπου κ.λπ.). Χάραζε γι' αυτό μια συνολική τακτική με κύριο κριτήριο τη δυνατότητά της να γίνει κτήμα των πλατιών εργατικών μαζών.

Στην περίπτωση του Λένιν η πολιτική ήταν «επιστήμη» και «τέχνη». Αν δίδαξε κάτι, ήταν ο συνδυασμός της ακλόνητης πεποίθησης στην επαναστατική αλλαγή της κοινωνίας, της οξυδερκούς αίσθησης του συσχετισμού και των καθηκόντων που τίθενται για λύση, της βαθιάς εμπιστοσύνης στο ένστικτο της εργατικής τάξης και του λαού.

«Πρέπει, λέει ο Λένιν, να μπορείτε σε κάθε ιδιαίτερη στιγμή να βρίσκετε εκείνο

τον κρίκο της αλυσίδας και να τον πιάνετε με όλη σας τη δύναμη για να κρατήσετε την αλυσίδα ολόκληρη και να ετοιμαστείτε σταθερά για τη μετάβαση στον επόμενο κρίκο. Η σειρά των κρίκων, το σχήμα τους, ο τρόπος που είναι δεμένοι μεταξύ τους, ο τρόπος που διαφέρει ο ένας από τον άλλον στην ιστορική αλυσίδα των γεγονότων, δεν είναι τόσο απλά πράγματα και τόσο χωρίς σημασία, όπως οι κρίκοι μιας κοινής αλυσίδας καμωμένων από σιδηρουργό»

(Λούκατς, 1972: 109).

Ποιος θα μπορούσε να περιμένει ότι η επαναστατική πολιτική είναι μια απλή υπόθεση; **T**

b

- Ακαδημία Επιστημών της ΕΣΣΔ** (χ.κ.), *Ιστορία της Τρίτης Διεθνούς*, Αθήνα, Σύγχρονη Εποχή.
- Γκράμσι, Α.** (1975), *Τα εργοστασιακά συμβούλια και το κράτος της εργατική τάξης*, Αθήνα, Στοχαστής.
- Καλαμπόκας, Γ.** (2012), «Ανοικτά ερωτήματα για μια θεωρία της μετάβασης: Αντίσταση, ηγεμονία, εξουσία», *Εκτός Γραμμής*, τεύχ. 29, 11-14.
- Κλαουντίν, Φ.** (1981), *Η κρίση του παγκόσμιου κομμουνιστικού κινήματος*, Αθήνα, Γράμματα.
- Κοτζιάς, Ν.** (1987), *Ο Συνασπισμός της Αριστεράς*, Αθήνα, Σύγχρονη Εποχή.
- Λένιν, Ι.Β** (1976), *Θέσεις, εισηγήσεις στα Συνέδρια (I, II, III, IV) της Κομμουνιστικής Διεθνούς (1919-1922)*, Αθήνα, Καζάντζα.
- Λένιν, Ι.Β** (1986), *Δύο τακτικές της σοσιαλδημοκρατίας στη δημοκρατική επανάσταση*, Αθήνα, Σύγχρονη Εποχή.
- Λένιν, Ι.Β** (1980α), «Η εκλογική καμπάνια του εργατικού κόμματος την Πετρούπολη», *Άπαντα*, τόμ. 14, Αθήνα, Σύγχρονη Εποχή.
- Λένιν, Ι.Β** (1980β), «Σχέδιο έκκλησης προς τους εκλογείς», *Άπαντα*, τόμ. 14, Αθήνα, Σύγχρονη Εποχή.
- Λένιν, Ι.Β** (1980γ), «Ποιους να εκλέξουμε στην κρατική Δούμα», *Άπαντα*, τόμ. 14, Αθήνα, Σύγχρονη Εποχή.
- Λένιν, Ι.Β** (1980δ), «Θα ακούσεις και του κουτού την κρίση», *Άπαντα*, τόμ. 14, Αθήνα, Σύγχρονη Εποχή.
- Λένιν, Ι.Β** (1980ε), «Ο σοσιαλισμός και ο πόλεμος», *Άπαντα*, τόμ. 26, Αθήνα, Σύγχρονη Εποχή.
- Λένιν, Ι.Β** (1980στ), «Η χρεοκοπία της II Διεθνούς», *Άπαντα*, τόμ. 26, Αθήνα, Σύγχρονη Εποχή.
- Λένιν, Ι.Β** (1980ζ), «Σχέδιο Απόφασης των αριστερών σοσιαλδημοκρατών για την πρώτη διεθνή σοσιαλιστική συνδιάσκεψη», *Άπαντα*, τόμ. 26, Αθήνα, Σύγχρονη Εποχή.
- Λένιν, Ι.Β** (1980η), «Ενα πρώτο βήμα», *Άπαντα*, τόμ. 27, Αθήνα, Σύγχρονη Εποχή.
- Λένιν, Ι.Β** (1983), «Γράμμα προς τους Ν.Ι. Μπουχάριν και Γκ.Ε. Ζηνόβιεφ», *Άπαντα*, τόμ. 44, Αθήνα, Σύγχρονη Εποχή.
- Λιόσης, Β.** (2014), *Τα κοινωνικοπολιτικά μέτρωπα στην Τρίτη Κομμουνιστική Διεθνή*, Αθήνα, ΚΨΜ.
- Λούκατς, Γ.** (1972), *Λένιν: Μια μελέτη πάνω στην ενόπια της σκέψης του*, Αθήνα, Ορίζοντες.
- Μακρής, Μ.** (2013), «2η Πανελλαδική Συνδιάσκεψη της ΑΝΤΑΡΣΥΑ: "ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΒΑΤΙΚΟ" στην ενσωμάτωση», *Κομμουνιστική Επιθεώρηση*, τεύχ. 4.
- Μπέλλου, Ε.** (2007), «Εισαγωγή» στο *Η Κομμουνιστική Διεθνή: Θέσεις και καταστατικό όπως ψηφίστηκαν στο Β' Συνέδριο της Πετρούπολης – Μόσχα (6-25 Ιουλίου 1920)*, Αθήνα, Σύγχρονη Εποχή.
- Παπακωνσταντίνου, Π.** (2013), *Η μεγάλη πρόκληση: Η κρίση, η Αριστερά, η εξουσία*, Αθήνα, Λιβάνη.
- Σωτήρης, Π.** (2013): «Αριστερά, κυβέρνηση, ανατροπή: Αναζητώντας μια σύγχρονη επαναστατική στρατηγική» στο *Κυβέρνηση της Αριστεράς: Δρόμος για το μέλλον ή παρένθεση?*, Αθήνα, ΤΟΠΟΣ.
- Τόλιος, Γ. & Κεφαλής Χ.** (2013), «Η διαπάλη σχεδίου-αγοράς: Μοχλός εξόδου από την κρίση με ορίζοντα το σοσιαλισμό», στο *Κυβέρνηση της Αριστεράς: Δρόμος για το μέλλον ή παρένθεση?*, Αθήνα, Τόπος.
- 3η Διεθνή: Τα τέσσερα πρώτα συνέδρια – Θέσεις, Αποφάσεις, Μανιφέστα** (2007), Αθήνα, Εργατική Πάλη.
- Τρότσκι, Λ.** (2006), *Η ιστορία της Ρώσικης Επανάστασης*, τόμ. 1, Αθήνα, Παρασκήνιο.
- Φόστερ, Ο.** (1975), *Η Ιστορία των τριών Διεθνών*, τόμ. Α', Αθήνα.
- Charman, C.** (2008), *Η Χαμένη Επανάσταση: Γερμανία 1918-1923*, Αθήνα, Μαρξιστικό Βιβλιοπωλείο.